

Стратегија за развој на туризмот на Општина Крушево 2020-2025

СОДРЖИНА

I. ВОВЕД	5
II. МЕТОДОЛОГИЈА	6
III. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА.....	8
Општи податоци за Општина Крушево	8
Патна инфраструктура	9
Електронска комуникација	10
Релјеф	11
Клима.....	11
Хидрографија.....	13
Растителен свет	13
Животински свет	14
Лов и риболов	14
Минерали и руди.....	14
Животна средина	14
Население и миграции	15
Човечки ресурси	17
Јазик.....	19
Историја	19
Легенди.....	20
Образование и Спорт	20
IV. АНАЛИЗА НА ТРЕНДОВИ	22
Туристички трендови.....	22
Последни трендови во туризмот на европско ниво	25
Трендови во туризмот во 2020 година	26
Анализа на состојбата на туризмот во Република Северна Македонија.....	28
Анализа на состојбата на туризмот во Општина Крушево	35
SWOT Анализа.....	41
PEST Анализа	43
V. ПРОФИЛ НА ТУРИСТИЧКИ ПАЗАР	44
Правна рамка со правна регулатива, односно закони за туристичко работење	44
Институционални капацитети за туризам	45
VI. МАПИРАЊЕ НА ТУРИСТИЧКИ ЛОКАЛИТЕТИ	46
Природни атрактивности	46

Антропогени атрактивности.....	50
Културно-историски споменици.....	52
Традиционални културни настани и манифестации.....	60
Сместувачки капацитети.....	63
Туристички платформи.....	63
Видови на туризам.....	65
VII. СТРАТЕШКИ ПЛАН ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ.....	69
Визија.....	69
Мисија.....	69
Стратешки цели.....	69
Акционен план за период од 2020-2025.....	75
VIII. СТРАТЕШКИ ПЛАН ЗА МАРКЕТИНГ И ПРОМОЦИЈА.....	82
Маркетинг активности.....	84
Конкретни цели.....	84
Односи со медиумите.....	84
Резиме.....	86
IX. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА.....	87
Евалуација на Стратегија со акционен план за развој на туризмот во Општина Крушево за 2007-2013.....	87
Препораки за мониторинг и евалуација.....	89
X. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	91
XI. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	92

Листа на табели

Табела бр.1 Вкупно население според изјаснување по национална припадност, Попис 2002	15
Табела бр.2 Население во Република Македонија на 31.12 по специфични групи на возраст, по пол, по општини, според промените во територијалната поделба во 2014 год., по години	16
Табела бр.3 Вкупно доселени и отселени граѓани на Општина Крушево – 2019.....	17
Табела бр.4 Преглед на невработени лица со состојба на 31.05.2020 во Општина Крушево	18
Табела бр.5 Преглед на невработени лица според возрастна структура со состојба на 31.05.2020 во општина Крушево.....	18
Табела бр.6 Преглед на невработени лица според школска подготовка со состојба на 31.05.2020 во Општина Крушево	19
Табела бр.7 Туристи во РСМ, по региони, по години	29
Табела бр.8 Ноќевање на туристи, по региони, по години	30
Табела бр.9 Капацитети за сместување, по региони, по години.....	30
Табела бр.10 Туристи и ноќевање по видови објекти за сместување, по години 2017.....	31
Табела бр.11 Туристи и ноќевање по видови објекти за сместување, по години 2018.....	32
Табела бр.12 Туристи и ноќевање по видови објекти за сместување, по години 2019.....	33
Табела бр.13 Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места, по години 2017	34
Табела бр.14 Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места, по години 2018	34
Табела бр.15 Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места, по години 2019	35
Табела бр.16 Број на домашни и странски туристи, по години.....	36
Табела бр.17 Број на туристи по земја на припадност, 2019 година	38
Табела бр.18 Број на ноќевања во Крушево, по години.....	40
Табела бр. 19 Свот анализа	42
Табела бр.20 Пест анализа	43
Табела бр.21 Археолошки локалитети во Крушево	50
Табела бр.22 Стратешки цели и проекти.....	70
Табела бр.23 Акционен план за период од 2020-2025.....	75
Табела бр.24 Евалуација на Акционен план за период од 2007-2013	88

Листа на графיקони

Графикон бр.1 Вкупно население по националност, Попис 2002	16
Графикон бр.2 Број на домашни и странски туристи, по години	36
Графикон бр.3 Број на туристи во Крушево по месеци во 2019 година	37
Графикон бр.4 Број на туристи во Крушево по месеци во 2018 година	37
Графикон бр.5 Број на туристи во Крушево по месеци во 2018 година	38
Графикон бр.6 Број на ноќевања во Крушево, по години.....	40

Листа на слики

<i>Слика бр. 1 Карта на Пелагониски регион</i>	<i>Слика бр. 2 Карта на Општина Крушево</i>	8
<i>Слика бр. 3 Маала во Општина Крушево</i>		10
<i>Слика бр.4 Бушева Планина</i>		47
<i>Слика бр.5 Скијачки центар “Станич”</i>		47
<i>Слика бр.6 Крушевска Корија во зима</i>		48
<i>Слика бр.7 Крушевско Езеро</i>		49
<i>Слика бр.8 Манастир Свето Преображение</i>		53
<i>Слика бр.9 Македонцум Илинден</i>		55
<i>Слика бр.10 Споменик Мечкин Камен</i>		56
<i>Слика бр.11 Музеј НОБ</i>		57
<i>Слика бр.12 Музеј на Илинденско востание</i>		58
<i>Слика бр.13 Спомен куќа на Тодор (Тоше) Проески</i>		59

I. **ВОВЕД**

Процесот на стратешко планирање е динамичен процес со кој треба да се определат приоритетите и целите што ќе се реализираат преку определени програми, дефинирани проекти и конкретни активности во рамки на определен буџет. Целта на стратешкото планирање е да се проектира иднината на градот на начин што ќе овозможи да се реализира визијата за градот во наредните пет години. Средината во која живееме и поширокото опкружување постојано се менуваат и затоа стратешкото планирање е континуиран процес преку кој Општина Крушево ги утврдува актуелните приоритети на кои треба да се посвети максимално внимание, со цел да се прилагоди на модерните текови на живеење. Значењето на изработката на оваа стратегија е од исклучителна важност за Општина Крушево токму поради можностите за развој на градот како привлечна туристичка дестинација.

Општина Крушево претендира да стане еден од најпосетуваните туристички центри, како во Северна Македонија така и пошироко на Балканот и Европа. Тоа е причината што ова општина се вклучи во низа проекти од областа на туризмот, чија крајна цел е развој на авантуристичкиот туризам со кој и градот може да прерасне во дестинација посетувана во текот на цела година. За Крушево да тргне по патот кон остварување на оваа цел потребна е подготовка на план и стратегија која ќе ги детерминира клучните чекори на општината, ќе ги дефинира ресурсите кои ги поседува и ќе создаде агенда која ќе одреди што општината ќе работи на полето на туризмот во иднина.

Во последните неколку години, Крушево се насочува кон авантуристичкиот туризам со оглед на тоа дека ги поседува природните ресурси за параглајдерство, патеки за планински велосипедизам и планинарење. Позитивниот аспект е дека настаните поврзани со ваков тип на туризам кои се одржуваат во Крушево дополно растат.

II. МЕТОДОЛОГИЈА

Според потребните сегменти кои треба да ги опфати оваа Стратегија за развој на туризмот во Општина Крушево, тимот на Таргет Комуникации ја подели оваа методологија во седум основни фази.

Прва Фаза

Во првата фаза беше опфатена дијагностика на моменталната ситуација на туризмот и утврдување на можностите и потенцијалите кои ги нуди територијата на Општина Крушево за развој на туризмот. За таа цел беше одржан состанок со претставници од Општината. На состанокот беше посочена моменталната состојба на туризмот во Општината и беа разработени постоечките природни убавини како потенцијални туристички локалитети кои ќе претставуваат појдовна основа за формирање на стратешки цели. Се изврши и посета на клучните локации.

Втора фаза

Во втората фаза детално се разработени податоците за моменталната состојба на туризмот во Република Северна Македонија, Пелагонискиот плански регион и Општина Крушево, односно бројот на туристи, ноќевања и капацитети за сместување, број на туристи и ноќевања по земја на припадност, објекти за сместување и видови туристички места кои даваат информации за бројот на посетеност во Република Северна Македонија, кој тип на локации, кои туристички развиени места се најпосетувани, кои сместувачки објекти се најкористени. Потоа, бројот на туристи, ноќевања од страна на домашните и странски туристи, како и број на туристи и ноќевања по земја на припадност. Податоците беа превземени од веб страната на Државен завод за статистика на РСМ.

Трета фаза

Во третата фаза беше анализирана законската регулатива за туризам. Исто така беше направена анализа на постоечките локални, регионални, национални и меѓународни релевантни стратешки документи.

Четврта фаза

Во оваа фаза следи анализа на сите фактори кои ја сочинуваат внатрешната околина на Општина Крушево (SWOT анализа). Овде се истакнати сите силни и слаби страни на општината од аспект на развој на туризмот, можностите кои треба да се искористат како и закани од други надворешни фактори. SWOT анализата

ќе овозможи обезбедување на развој на туризмот, со цел успешна организација и промоција. Исто така беше направена и PEST анализа со цел утврдување на надворешните фактори на влијание.

Петта фаза

Во петата фаза врз база на претходно собраните и добиените податоци и заклучоци од анализите се премина на пишување на еден драфт стратешки документ во кој беа дефинирани стратешките цели односно дефинирање мисија и визија и определување целни пазари кои ќе бидат таргетирани со имплементација на акциониот план.

Шеста фаза

Шестата фаза ја опфати јавната дебата за драфт верзијата. Истата беше објавена на официјалната веб страна на Општина Крушево. Сите засегнати страни имаа можност да ја разгледат и да дадат свои сугестии, предлози и забелешки . По завршената јавна дебата беа имплементирани забелешките, сугестиите и предлозите кои беа посочени од сите засегнати страни.

Седма фаза

Седмата, односно последна фаза од концептот за изработка на Стратегијата за развој на туризмот ја опфати финализацијата на стратегијата за развој на туризмот во Општина Крушево и акциониот план.

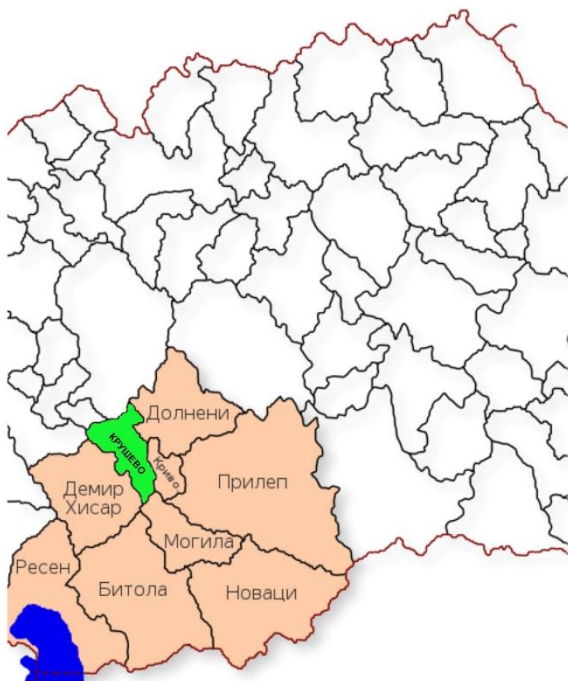
III. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Општи податоци за Општина Крушево

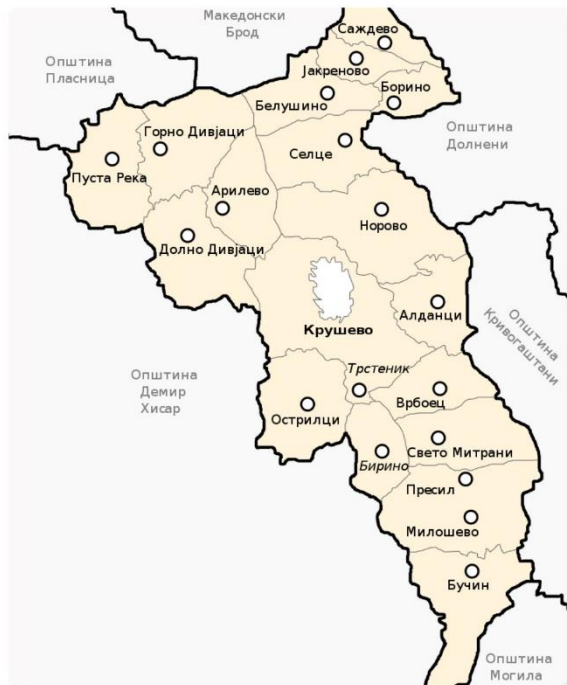
Крушево е највисокиот град во Република Северна Македонија, лоциран во западниот дел на државата, во пазувите на Бушевата Планина и Пелагониската Котлина. Крушево е типично планинско гратче, кое има просечна надморска височина од 1250 метри, па затоа се смета за највисокото гратче и на Балканскиот Полуостров. Оддалечено е 25 километри северно од Демир Хисар, 32 километри западно од Прилеп и 52,5 километри северно од Битола.

Општина Крушево припаѓа во Пелагонискиот плански регион. На исток граничи со Општина Долнени и Општина Кривогаштани, на север граничи со општините Македонски Брод и Пласница, на југозапад граничи со Општина Демир Хисар, и на јужната страна се граничи со Општина Могила.

Слика бр. 1 Карта на Пелагониски регион

Слика бр. 2 Карта на Општина Крушево

Извор: Википедија

Крушево е дом на Крушевската Република и на македонската гордост Тоше Проески. Споменуван во документи уште од 15-тиот век, Крушево е жив музеј, познат по својата традиционална архитектура, културни места и наследство како место на големото востание во Илинден во 1903 година против Османлиската империја. Земајќи ги предвид историјата и местоположбата, Крушево е град кој има многу да понуди на своите туристи, нуди можност за разновиден спортски, еко, културолошки, верски, алтернативен и активен туризам.

Патна инфраструктура

Крушево се наоѓа во југозападниот дел на Пелагониската Котлина, во изворниот дел на Крушевската Река која го дели градот на два дела. Крушево е град кој е протегнат помеѓу градовите Прилеп (32 km западно), Битола (52,5 km северно) и Демир Хисар (25km северно) и 168 km од главниот град Скопје. Со овие градови, Крушево е поврзано со следните регионалните патни правци:

- ❖ Крушево – Прилеп – Скопје;
- ❖ Крушево – Прилеп – Битола – Охрид.

Низ Општина Крушево поминуваат следниве регионални патишта:

1. P1 регионални патишта;
  - ❖ Регионален пат 1306: Прилеп – Кривогаштани – Крушево – Сладуево;
2. P2 регионални патишта;
  - ❖ Регионален пат 2337: Крушево - Пуста Река - Прострање.

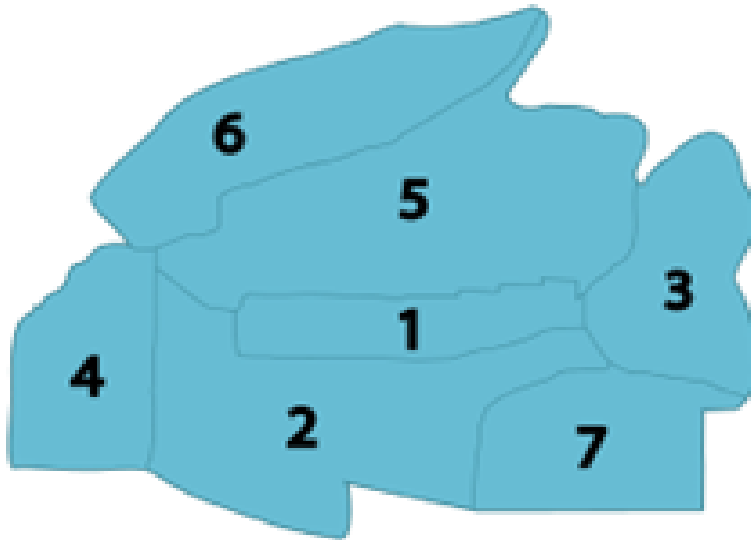
Најблискиот автопат е рутата М5, која што поминува близу Прилеп.

Градот Крушево е оддалечен:

- ❖ 160km од Скопскиот Аеродром;
- ❖ 150km од Охридскиот Аеродром;
- ❖ 250km до аеродромот во Солун, Грција.

Општина Крушево има централна местоположба со што претставува административен, економски и културен центар. Во градот Крушево денес постојат 12 маала: Влашко, Таше, Струнга, Буша, Арбинеш, Коку, Мијачко Маало, Горно Маало, Крстот, Матак, Череш и Ѓупско Маало. Во центарот на тие маала се создаваат и маалски центри, мали крстосници со фурна и чешма, а во два такви центри се изградени и цркви.

Слика бр. 3 Маала во Општина Крушево

1.Чаршија

2. Влашко Маало

3.Струнга Маало

4. Арнаут Маало

5. Горно Маало

6. Мијачко Маало

7.Ѓупско Маало

Во однос на енергетската инфраструктура, Општината Крушево користи електрична енергија со преносна мрежа составена од три далеководи, а за затоплување се користи високо квалитетно дабово и буково дрво од сопственото природно шумско богатство.

Електронска комуникација

Телекомуникациската инфраструктура е современа и има добра поврзаност како помеѓу останатите региони, така и со странство. Градот Крушево исто така располага и со современа пошта која им стои на располагање на граѓаните и туристите за извршување на сите поштенски обврски.

Релјеф

Крушево е град лоциран високо на пазувите на Бушевската Планина, поточно на 1250 метри надморска височина, со што се смета за највисоко гратче на Балканот, а поради местоположбата има амфитеатрална поставеност на куќите што става посебен акцент на автентичноста на овој град.

На повисоките делови од општината се застапени киселите кафеави почви, а на најниските делови циметно-кафеавите почви. Самите климатски, геолошки и вегетациски еднолични прилики условуваат на овој простор да не се појавуваат повеќе типови на почви. Поради природните фактори и антропогени влијанија, почвениот покрив бил изложен на ерозија, со што се формирани доста деградирани почви. Санација на овие почви е можна ако се има предвид правилно искористување на шумскиот фонд, регулирање на поројните текови и пошумување на најзагрозените подрачја.

Геолошки, теренот е претставен со: комплекс на прекамбриски метаморфни и магматски карпи, комплекс на рифеј-камбриски метаморфни карпи, комплекс на палеозојски метаморфни и магматски карпи, мезозојски магматски карпи и комплекс на терциерни и квартерни карпи.

Прекамбриумот е мошне широко распространет и застапен е со високо метаморфни карпи, претставени со разни типови на гнајсеви и микашисти, амфиболити, мермери, циполини и магматски карпи. Комплексот на рифеј-камбриските метаморфни карпи претставува околу 500 метри дебела серија од графички и кварц-мусковитски шкрилци, со тенки прослојки од метапесочници и циполини. Палеозојските творевини го изградуваат најголемиот дел од западно-македонската зона, а претставени се со разни типови на шкрилци, метапесочници, метаконгломерати, метакварцити, метаморфозирани дијабази, риолити и габрови, меремризираны варовници и грандиорити. Мезозојски магматски карпи-творевините од нерасчленетиот стар палеозоик и девон се пробиени со леукократни и мусковитски гранити, аплитонидни гранити и гранитпорфири.

Клима

Крушево се протега на ридскопланинско подрачје и има мека континентална клима со просечна летна температура од 15.8°C и просечна зимска температура од -2.8°C, додека просечната годишна температура во Крушево изнесува 8,4°C. Попрецизно наведено, температурата поделена по месеци изгледа вака:

- ❖ јануари -1,3°C,
- ❖ февруари - 0,5°C,

- ❖ март 2,6°C,
- ❖ април 7,1°C,
- ❖ мај 12°C,
- ❖ јуни 15,6°C,
- ❖ јули 17,9°C,
- ❖ август 17,9°C,
- ❖ септември 14,6°C,
- ❖ октомври 8,3°C,
- ❖ ноември 4,7°C,
- ❖ декември 0,4°C.

Температурните инверзии, кои се честа појава во зимските месеци во ова подрачје, се една од причините за релативно високите температури во лето. Инверзиите влијаат во голема мера на зголемување и на средните месечни температури во зимските месеци кои се пониски во однос на Пелагонија, но сепак не толку пониски колку би требало да бидат во однос на разликата во надморската височина. Во Крушево есента е значително потопла од пролетта. Просечната есенска температура изнесува 9,5°C, а пролетната 7,2°C. Септември е за 2,6°C потопол од мај, октомври за 2,2°C од април и ноември за 2,1°C од март. Меѓумесечната температурна разлика на пролетните и есенските месеци не е битно изразена и преодот од зимата кон летото и од летото кон зимата не се случува нагло, така што и пролетта и есента се издвојуваат како преодни годишни сезони. Средногодишната минимална температура во Крушево изнесува 4,9°C, а максимална 12,1°C.

Врнежите во Крушево се доста нерамномерно распоредени преку годината и ова подрачје спаѓа под медитеранскиот плувиометриски режим. Повеќето паѓаат во ладниот дел од годината, со максимум во ноември и зимските месеци, а минимум во летните месеци. Врнежите се најчесто од дожд, но во значителна мера и од снег. Снегот се јавува од септември заклучно со мај. Додека пак просечната годишна сума на сончевото зрачење изнесува 2109 часови, со максимум во јули 295 часови, а минимум во декември 99 часови. Просечната годишна релативна влажност изнесува 73% со максимум во декември 80% и минимум во јули 63%.

Што се однесува на ветровите, подрачјето на Крушево е доста ветровито. Од вкупниот број на измерени случаи претворени во промили, 739‰ се со ветрови од разни правци, а 261‰ е тивко без ветер т.е. *исполнето е со тишини*. Со најголема зачестеност е западниот ветер со честина од 151‰, средна брзина на ветерот од 2м/сек и максимална јачина од 9 бофори. Втор по честина е североисточниот ветер со честина од 98‰, кој најчесто дува во доцната пролет и во летните месеци, а со голема зачестеност е во зимските и есенските месеци.

Југозападниот ветер е со голема зачестеност од ноември до февруари и во април, а со нешто помала зачестеност е во летните месеци. Источниот ветар дува со честина од 75‰ средна брзина од 1,6 m/s и максимална јачина до 9 бофори. Северниот ветер дува со голема зачестеност преку целата година од 108‰. Југоисточниот дува со честина од 58‰, средна брзина од 2 m/s и максимална јачина до 8 бофори. Јужниот ветар најчесто дува во ноември и декември, а со нешто помала зачестеност се јавува преку целата година, додека Северозападниот ветар е со честина од 33‰ со средна годишна брзина од 3 m/s и со максимална јачина до 10 бофори.

Хидрографија

Територијата на Општина Крушево се карактеризира со многу слаба и неразвиена хидрографска мрежа. Најзначаен водотек претставува реката Црна, која влегува на територијата на општината над селото Бучин, ги собира површинските и ги дренира подземните води. Главни притоки на реката Црна се реките Жаба, Журешница и Селишка Река, кои извираат од Крушевската Планина. Водостојот на реките е најголем при врнежите и топењето на снеговите, кога всушност тие се претвораат во порои. Во текот на летните месеци можно е и да дојде до пресушување на некои водотеци. Речните корита се делумно регулирани со посебно внимание на реките со пороен карактер, каде се направени каскади, со цел намалување на ерозивното дејство на пороите.

Снабдувањето со вода за пиење се извршува од регионалниот водовод “Студеничица” и локалниот водовод “Бучин”, а недостигот се надополнува од сопствени каптажи од Бушовата Планина.

На територијата на Општина Крушево е изградена мала хидроцентрала во село Острилци и во тек е изградба на мала хидроцентрала во село Долно Дивјаци.

Растителен свет

Подрачјето на Општина Крушево е богато со шума. Најпрво започнува појасот на дабова шума и тоа видовите: плоскач и цер, потоа се надоврзува дабовата шума со доминантен даб горун и на крај се простира појасот на буковата шума, со што завршува шумската вегетацијата. Познати и позначајни се буковите шуми, како шуми со особени вегетациски вредности, во северозападниот дел кон врвот Мусица. Буковите шуми се заштитени. Околу самиот град, Крушево има подигнато борови насади и букови шуми. Крушевската шума е рај за љубителите на природата, полна со природа и чист воздух, богата со голем број растенија, животни и пејсажи кои го одземаат здивот. Шумата е богата со флора, претежно

буки и бор, но и најразлични видови диви цвеќиња и плодови. Ретката и волшебна молика е едно специфично растение што го карактеризира овој крај.

Животински свет

Крушевската шума е богата и со разновидна фауна од срни, диви свињи, волци, мечки, зајаци, рис, како и разновиден перјест дивеч - сокол, орел, еребица и многу други милозвучни птици кои ги прават прошетките и планинарењето низ оваа шума вистинско магично доживување.

Лов и риболов

Самиот град е опколен со појас од букова и борова шума кои се богати со разновиден дивеч (срна, дива свиња, мечка, волк, зајак, рис, а од перјаст дивеч има сокол, орел и еребица). Спортскиот лов е долгогодишна традиција на мештаните, но Крушево е и далеку прочуено по овој спорт, па често доаѓаат и ловци од други земји како Италија, Франција и Швајцарија. Љубителите на риболовот пак најчесто ловат на Крушевското Езеро кое е дом на разновиден рибен фонд. Во него може да се најде крап, караш, клен, охридска и калифорниска пастрмка, црвеноперка, плашица, толстолобик итн. Риболовот во Крушево е дозволен низ целата година освен во месецот јуни кога е период на мрестење на рибите.

Минерали и руди

Општина Крушево располага со природни богатства како кварц, боксит, волфрам. Во реонот на селата Саждево, Јакреново и Селце има кварц со чистота 97%-98%, во реонот на селата Пуста Река, Горно Дивјаци, Долно Дивјаци и Арилево, може да се најде боксит со чистота од 28%, и волфрам.

Животна средина

Чистата животна средина и заштитата на природните ресурси се значаен предуслов за развој на туризмот во Општина Крушево. Чистата животна средина влијае врз подобрување на квалитетот на животот и здравјето на луѓето, а тоа придонесува кон привлекување на туристи. Разумното користење на ресурсите и одржување на националните богатства се главен сегмент за развој на здрава животна средина.

Поради својата местоположба и поради индустриската неразвиеност, овој град може слободно да се каже дека е еден од најнезагадените градови во Републиката. Заклучокот дека квалитетот на воздухот во Крушево е на високо ниво,

може да се оправда со тоа што градот се карактеризира со оддалеченост од регионални патишта и се наоѓа на висока надморска височина, при што треба да се земе во предвид фактот дека позначајните индустриски и други стопански капацитети кои би можеле да бидат причина за загадувањето на воздухот, заради општата економската состојба во земјата, не работат.

Општина Крушево има изградено канализациона мрежа, сите отпадни води се вливаат во речното корито на Крушевската Река, но без претходно прочистување. Другите населени места немаат изградено канализациона мрежа. Цврстиот отпад од градот се собира на привремена депонија која се наоѓа на влезот од градот, додека во населените места нема одредено места за собирање на цврстиот отпад. Општина Крушево се соочува со проблеми како: неконтролирано фрлање на отпад, несоодветни постоечки депонии за градежен шут, недоволна развиена јавна свест на граѓаните за фрлање на отпадот на одредени места. Затоа е потребно да се изработи Локален еколошки акционен план (ЛЕАП), план и програма за управување со отпадот, со што постепено би се почнало со решавање на проблемот со отпадот и сметот, а градот би добил чисти и средени улици, што секако е предуслов за чиста животна средина и за задоволни туристи.

Население и миграции

Според пописот од 2002 година на територијата на Општина Крушево живеат вкупно 9684 жители. Жителите припаѓаат на повеќе националности. Најголем број од нив односно 62.79% се жители од македонска националност, 21,32% се жители од албанска националност, 3,25% се Турци, 10,53% се Власи, 0,4% се Срби, 1,41% се Бошњаци и 0,3 % припаѓаат на останати националности.

Табела бр. 1 Вкупно население според изјаснување по национална припадност, Попис 2002

	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Бошњаци	Останати
Крушево	9684	6081	2064	315	0	1020	38	137	29

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Графикон бр.1 Вкупно население по националност, Попис 2002

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Според проценката на Државен завод за статистика за број на население, Општина Крушево бележи пад на населението. Во 2017 проценката е дека во општината живеат вкупно 9.357 жители, во 2018 се намалува бројот на население на 9.297 жители, и проценката за 2019 изнесува 9.255 жители. Во Општина Крушево изминатите три години односот на население по пол е мажи 51% и жени 49%.

Табела бр.2 Население во Република Македонија на 31.12 по специфични групи на возраст, по пол, по општини, според промените во територијалната поделба во 2014 год., по години

		2017	2018	2019
Крушево	вкупно	9357	9297	9255
	мажи	4768	4737	4718
	жени	4589	4560	4537

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Според податоците од Државен завод за статистика на РСМ, во Општина Крушево во 2019 година се доселени од други општини 49 лица, а исто толку се отселиле и во други општини. Во 2019 година нема отселени и доселени надвор од границите на РСМ.

Табела бр.3 Вкупно доселени и отселени граѓани на Општина Крушево – 2019

Општина	Доселени				Отселени			
	вкупно доселени	доселени од друга општина	доселени од друго место во иста општина	доселени граѓани во Република Македонија од други држави	вкупно отселени	отселени од друга општина	отселени од друго место во иста општина	отселени граѓани од Република Македонија во други држави
Општина Крушево	49	49			49	49		

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Човечки ресурси

Човечките ресурси како важна компонента во развојот на секоја индустриска гранка, како и во туризмот, особено добива на значење поради личниот контакт на сите вработени со корисниците на услугата. Градење на потенцијали за развој, наметнува неопходност од систематски пристап кон унапредување на човечките потенцијали во функција на ефикасно и професионално нудење на услугите.

Традиционално, туризмот како индустрија апсорбира голема количина на работна сила поради малите можности за зголемување на продуктивноста преку автоматизација и воведување на нови технологии.

Маркетинг активностите, формирањето на пакетот услуги, формирањето на ценовните политики, следењето на трендовите и потребите на потенцијалните гости, тестирање и континуирано подобрување на производите, наметнува потреба од високо специјализиран кадар од областите маркетинг и финансии.

Според евиденцијата на Агенција за вработување на РСМ, во општина Крушево вкупниот број на невработени со состојба на 31.05.2020 изнесува 1042. Од вкупниот број на невработени, 508 се од градот, а 534 се од селата.

Табела бр.4 Преглед на невработени лица со состојба на 31.05.2020 во Општина Крушево

Вкупно	1042
Град	508
Село	534

Извор: АВРСМ

Според возрасната структура најголем број на невработени има од 55 до 59 години (142 лица) и од 25 до 29 години (137 лица). Додека според школска подготовка, најголем број на невработените се без образование и со основно образование(488) и со средно образование (299).

Табела бр.5 Преглед на невработени лица според возрасна структура со состојба на 31.05.2020 во општина Крушево

Вкупно	1042
од 15 до 19 години	27
од 20 до 24 години	91
од 25 до 29 години	137
од 30 до 34 години	117
од 35 до 39 години	102
од 40 до 44 години	93
од 45 до 49 години	105
од 50 до 54 години	113
од 55 до 59 години	142
од 60 години и повеќе	115

Извор: АВРСМ

Табела бр.6 Преглед на невработени лица според школска подготовка со состојба на 31.05.2020 во Општина Крушево

Вкупно невработени	1042
Без образование и со основно образование	488
Непотполно средно образование	151
Завршено средно образование	299
Више образование	14
Високо образование	84
Магистри на науки	6
Доктор на науки	0

Извор: АВРСМ

Јазик

Поради присуството на албанско население над 21%, Општина Крушево е двојазична општина. Со Одлука на Советот на Општина Крушево како службен јазик е прогласен и влашкиот јазик.

Историја

Крушево - град кој несомнено има богата историја и гордо го носи печатот на првата Република на Балканот. Корените за овој град датираат уште од 18-тиот век со доселувањето на сточарите - Власи и формирањата на првите крушевски маала од двете страни на Крушевската река. Прво било основано Влашкото маало, па маалото Струнга, Арнаутското маало, Мијачкото маало итн. Но, писмените докази зборуваат за Крушево уште од 15-тиот век од времето на Турското владеење. За време на Илинденското востание во 1903 година, градот Крушево бил ослободен и била формирана Крушевската Република, меѓу најпознатите битки кои се воделе во ова време ги вбројуваме битката кај Мечкин камен и битката кај Слива. Оваа Република траела само 10 дена, но оставила голем печат во нашата историја - симбол на непокор!

Легенди

Една легенда вели дека некој бегалец кој се довлекол до ова место со последни сили, кога престанал да ја слуша потерата прилегал под првото дрво. Кога ги отворил очите - го здогледал Рајот на Земјата! Секаде околу него круши со гранки провиснати од плодови! Затоа местото го нарекол - КРУШЕВО!

Другата пак вели дека овчарите од разурнатото село Стар Дол, Трстеник, Селце и Бирино, немајќи каде да одат, направиле колиба покрај големата дива круша. И затоа го нарекле ова место КРУШЕВО!

Образование и Спорт

Образованието во Крушево се состои од вкупно четири образовни институции, една градинка, две основни училишта и едно средно училиште. Во општината постои и еден дневен центар со капацитет од 15 деца за деца со посебни потреби. Во рамките на СОУ "Наум Наумоски-Борче" функционираат паралелки од угостителско-туристичка струка и тоа паралелка за хотелско-туристички техничар, паралелка за послужувачи (келнери) и паралелка за готвачи. Оваа средно училиште е организатор на неколку манифестации од областа на гастрономијата.

Што се однесува до спортската култура, Крушево е идеален град за практикување на повеќе спортови. Познат е по својот зимски туризам на прекрасните скијачки терени на Бушовата планина и предноста која ја пружа долгата сезона со снег која трае од ноември до март. Крушево е опремен со скијачки терени кои се наоѓаат во месноста Станич - опремени со двосед жичарница со капацитет од 720 лица/час и едносед со капацитет од 600 лица/час. Истотака, овде има скијачки клубови кои организираат часови и изнајмуваат потребна зимска опрема. На Бушовата планина има и патека за професионални скијачи кои се наоѓаат под жичарницата каде е и патеката за нордиско трчање.

Параглајдерството е уште еден од спортовите со кој може да се пофали Крушево. Метереолошките и термичките услови на струење на воздухот овозможуваат одлични услови за практикување на овој спорт во текот на целата година, но идеални месеци за развивање на овој спорт се јуни и август. Еден од главните фактори зошто Крушево е идеална локација за практикување на параглајдерството, покрај питомиот, пошумен и безбеден простор е фактот дека целиот планински масив е свртен кон рамнината Пелагонија. Тука се одржуваат многу државни и интернационални натпревари, а како најголем настан од оваа област можеме да го издвоиме интернационалниот шампионат "Илинденски куп".

Планинскиот релјеф на градот нуди одлични услови и за планинарење и планински велосипедизам. Богатата природа, чистиот воздух и извонредните пејсажи овозможуваат едно прекрасно планинарско искуство за љубителите на природата и спортот без разлика дали туристите се заинтересирани за рекреативно или спортско планинарење или излети на планина, преку неколкудневни планински

маршеви па до искачување на врвови за најхрабрите. Трасираната патека е обележана со маркици во должина од 30 км, од Крушево се до врвот Мусица (на надморска височина од 1788м), каде се наоѓа и “Ловечката куќа” комплетно опремена со 15 легла за ноќевање на планинарите.

Покрај овие спортови во Крушево се застапени и спортскиот лов и риболов. Самиот град е опколен со појас од букова и борова шума кои се богати со тразновиден дивеч (срна, дива свиња, мечка, волк, зајак и рис, а од перјаст дивеч има сокол, орел и еребица). Спортскиот лов е долгогодишна традиција на мештаните, но Крушево е и далеку прочуено по овој спорт, па често доаѓаат и ловци од други земји како Италија, Франција и Швајцарија. Љубителите на риболовот пак најчесто ловат на Крушевското езеро кое е дом на разновиден рибен фонд. Во него може да се најде крап, караш, клен, охридска и калифорниска пастрмка, црвеноперка, плашицатолстобик итн. Риболовот во Крушево е дозволен низ целата година освен во месецот Јуни кога е период на мрестење на рибите.

IV. АНАЛИЗА НА ТРЕНДОВИ

Туристички трендови

Глобалниот туризам сега има стабилен раст за повеќе од шест децении, со порастот на глобализацијата и технолошкиот напредок што доведува до поевтини авионски карти и им олеснува на луѓето да ги планираат и резервираат своите патувања. Во текот на овој период на одржлив раст, туризмот покажа значителна издржливост пред различни предизвици. Само во последната деценија тие се движат од долготрајните влијанија на глобалната економска криза, геополитичката несигурност, бројните терористички напади до природни катастрофи и други природни непогоди. Овој тренд се очекува да продолжи со предвидувања за меѓународни пристигнувања зголемени во просек за 3,3% годишно до 2030 година. Туризмот е многу значаен извор на вработувања. Секторот нуди силен потенцијал за поддршка на раст на работни позиции. Создава работни места за луѓе од различни возрасти и нивоа на вештини и обезбедува можности за влез на пазарот на трудот, стекнување искуство, развивање вештини, напредување и подобро платени работни места. Иднината на туризмот и натаму ќе биде под влијание на низа тековни и нови економски, социјални, политички, еколошки и технолошки промени, со појава на нови и често невидени предизвици, закани и можности. Исто така, инвестициите и финансирањето се суштинска компонента на предизвикот за пренасочување кон одржлив развој на туризмот.

Во денешниот свет постојат повеќе видови на туризам како: рурален туризам, еко туризам, спортски туризам, планински туризам, алтернативен туризам, религиозен туризам, бизнис туризам, културен туризам и сл. Често современиот патник сам ја креира сопствената туристичка понуда користејќи ги модерните комуникациски средства и социјални медиуми. Поради тоа туристичката понуда не може да се ограничи само на еден вид на туристичка понуда туку за развивање на туризмот во едно место мора да се понудат повеќе атракции, активности, да се искористат повеќе културни и гастрономски опции, да се развијат повеќе туристички места, локации и ресурси. Успешниот туризам зависи од обезбедување туристички производи и дестинации кои обезбедуваат атрактивни, стимулативни и задоволувачки искуства во согласност со трендовите на пазарот и очекувањата на посетителите. Исто така, се потпира на нивната ефективна и ефикасна промоција. Земјите се вклучени во многу активности за да ги идентификуваат потребите на воспоставените и новите изворни пазари, да ги идентификуваат и развијат туристичките понуди базирани на специфични теми и искуства и да водат ефикасни и креативни маркетинг кампањи. Посебно внимание, од страна на многу земји, е нагласено во потребата од зголемување на конкурентноста преку уникатноста на

понудата и решавање на сезонството и развивање на повеќе понуди за различни периоди од годината. Стратегиското внимание што се посветува на дигитализацијата, исто така, игра силна улога во спроведувањето на тактичките дејства кои се спроведуваат. Некои од глобалните трендови кои се развиваат и ќе продолжат да се развиваат се:

Развој на побарувачката на посетители

Во текот на следните неколку децении, структурата на економијата на посетителите ќе се развива како што се зголемуваат приходите и нивото на образование, родовите нерамнотежи и глобалното население кое продолжува да старее и појавувањето на нови групи на потрошувачи. Во комбинација, овие фактори ќе влијаат на склоноста за патување и очекувањата на патниците. Приоритетите на новите генерации дополнително ќе ги надминат сегашните размислувања кои го поттикнуваат туристичкиот пазар. Токму Millennials и Generation Z ќе станат клучни сили во мобилноста и нивното патување би можело да доведе до значителни промени во туристичкиот пазар.

Одржлив раст на туризмот

Туризмот е нашироко признаен како економска активност која зависи од природните ресурси, а истовремено придонесува за осиромашување на истите. Меѓусебната поврзаност на туризмот со овие ресурси може да биде директна или индиректна, иако сите туристички активности се локални, тие се додаваат на феномени од глобално значење. Во исто време, туризмот може да ја подигне свеста за културните и еколошките вредности, да помогне во финансирањето на заштитата и управувањето со заштитените подрачја и да ја зголеми нивната економска вредност и важност.

Овозможувања на технологиите

Новите технологии продолжуваат да ги рedefинираат пазарите и секторите ширум светот. Долгогодишните модели на туризам во области како што се сместување или туристички агенции ќе продолжат радикално да се преобликуваат, при што повеќе патници ќе се поврзуваат директно преку технолошка платформа со давател на услуги, наместо да се занимаваат со професионален туристички агент.

Мобилност на патување

Транспортот е суштинска компонента во туризмот и игра клучна улога во ефикасното движење на туристите од местото на живеење до нивната крајна

дестинација. Транспортот ги поврзува пазарите на туристичките дестинации и го олеснува внатрешното движење на посетителите и може да биде главен елемент на атрактивноста или искуството. Локацијата, капацитетот, ефикасноста и поврзаноста на транспортот можат да играат значајна улога во тоа како дестинацијата физички се развива и влијае врз мобилноста на посетителите и поврзувањето на туристичките искуства во дестинациите.

Примарни фактори кои влијаат при изборот на дестинацијата се:

Промоција на дестинацијата Колку повеќе е промовирана дестинацијата, толку е поголема заинтересираноста за таа да биде посетена. Промоциите на атрактивните дестинации се најмногу застапени на социјалните мрежи, бидејќи најголем дел од целните групи се активни токму таму. Под промоција на дестинација се подразбира и таканаречената word of mouth (од човек на човек) маркетинг алатка, која има голема улога во одлуката на потенцијалните туристи која дестинација да ја посетат. Оваа маркетинг алатка најчесто се спроведува преку коментари, односно преку искажаното задоволство или незадоволство на туристите кои веќе ја посетиле дестинацијата, нивните очекувања и препораки, како и автентичноста на дестинацијата. Промоција на дестинацијата се врши и преку соработки со тур-оператори, како и со посета на саеми и конференции.

Цена на пакет услуга Под цена на пакет услуга се подразбира колку вкупно би чинела посета на посакуваната дестинација. Во зависност од тоа дали потенцијалниот турист би ја посетил дестинацијата самостојно или преку организирана тридневна или четиридневна тура. Цената при посета на едно атрактивно место вклучува транспорт, сместување, угостителски услуги, влезници и останати дополнителни трошоци. Многу често посетителите прават проценка откако ќе ја посетат дестинацијата. Нивните искуства се засноваат на споредбата помеѓу цената што ја платиле и услугата што ја добиле.

Квалитет на услуга Квалитетот на услугата е многу значаен фактор. Секој посетител бара квалитет на услугата и најчесто квалитетот се мери со она што е понудено пред да биде посетена дестинацијата и она што ќе се добие за време на престојот, односно очекуваното наспрема добиеното. Тоа е во сооднос со претходниот фактор, односно цената на пакет услугата во споредба со очекуваната услуга.

Последни трендови во туризмот на европско ниво

Според анализа на светскиот совет за патување и туризам (WTTC -World Travel and Tourism Council) во 2019 година, во секторот туризам е забележан раст од 3,5%, со што е надминат растот на глобалната економија од 2,5%. Во последните девет години секторот туризам се развива со побрзо темпо во споредба со глобалната економија. Во текот на изминатите пет години, секторот туризам создава едно од четири нови работни места, што го прави секторот туризам најдобар партнер за владите за генерирање на вработувања.

Според кварталниот извештај “Европски туризам: трендови и можности” прв квартал во 2020 (European tourism: trends & prospects Q12020), изготвен од Европска комисија за патување (European Travel Commission) во 2019 година патувањето до европските дестинации за туризам се зголемиле за околу 4,1% и покрај предизвикувачкиот надворешен живот и забавување на глобалниот економски развој. Исклучок се само три дестинации, додека сите други бележат пораст. Во 2019 година, Црна Гора била најбрзорастечка европска дестинација, илустрирајќи ги придобивките што треба да се добијат преку развој на туристичката индустрија на една земја. Спротивно на тоа, Исланд доживува рекорден пад на пристигнувањата на туристи, по падот на Wow Air иако продолжува да се бори да ги задржи импресивните стапки на раст постигнати од 2011 година. Порастот на пренокувањата бележи незначително, маргинално зголемување.

Според истиот извештај се прогнозира дека во 2020 година, во однос на претходната година, падот на европскиот туризам е во согласност со светските проекции (-39%). Кризата, поради COVID-19, ќе чини милиони работни места и ќе има поголемо влијание врз малите и средните претпријатија во Европа. Во услови на високо ниво на неизвесност, проценувајќи ги последиците од пандемијата ќе зависи од неговата еволуција и (протоколите за социјално растојание) од должината на домашните и меѓународни забрани за патувања. Иако закрепнувањето се предвидува да започне на почетокот на 2021 година, враќањето до нивото пред кризата не се очекува да се случи до 2023 година и тоа ќе се одрази економската виталност на различните пазари.

Најновите прогнози во економијата за туризам укажуваат дека глобалните меѓународни пристигнувања во 2020 година ќе бидат околу 39% пониски отколку во 2019 година, заради појавата на COVID-19. Тоа е еквивалент на 577 милиони помалку патувања. Патувањето во Европа се очекува да биде 39% пониско во 2020 година во однос на 2019 година.

Во Извештајот “Трендови и политики 2020 во туризмот” (OECD Tourism trends and policies 2020), се посочуваат следните клучни фактори во креирање на политиките за развој на туризмот.

- ❖ Да се залага за интегрирани и прогресивни политики во областа на туризмот;
- ❖ Да се работи на подготовка на туризмот за дигиталната иднина;
- ❖ Осмислување на туризмот како успех за одржлив развој.

Туризмот е важен двигател на економскиот раст, на глобално и локално ниво. Во просек, секторот директно придонесува 4,4% од БДП, 6,9% од вработеноста и 21,5% од извозот на услуги во земјите на ОЕЦД. Растот продолжува да обезбедува реални изгледи за одржлив и инклузивен развој. Како и да е, интегрирано и со поглед напред потребни се политики за да се обезбеди дека овој развој подобро ќе дава бенефиции за луѓето, местата и деловните активности.

На глобално ниво, туризмот продолжува да настапува пред долгорочните предвидувања за раст, со рекордни 1,5 милијарди меѓународни пристигнувања на туристи во 2019 година. Растот на туризмот во земјите членки на ОЕЦД го надмина светскиот просек од 2014 година, по период на силен раст во последните години. Земјите членки на ОЕЦД се меѓу врвните дестинации за туризам во светот и учествуваат со повеќе од половина од глобалните пристигнувања (56,9%) и од потрошувачката во туризмот (61,1%). Во мнозинството земји членки на ОЕЦД, 75% од потрошувачката во областа на туризмот е токму од домашни туристи.

Трендови во туризмот во 2020 година

Меѓународната консалтинг компанија ДСИ (Development Counsellors International (DCI)), во 2020 година ги препорачува следните трендови во туризмот и патувањето:

Технологијата

Според DCI (Development Counsellors International) во 2019 година имаше значителни достигнувања во “паметната” технологија и вештачката интелигенција, особено интеграцијата на овие достигнувања во нашето секојдневие. Веб-страниците што ги посетуваме, нашите доверливи виртуелни асистенти, паметните телефони и другите паметни уреди растат во нивните можности, како и нашата доверба во нив. Во 2020 година очекуваме уште поголемо зголемување на бројката на луѓето кои користат технологија за клучните аспекти и важните одлуки поврзани со нивните патувања. Ќе биде зголемена употребата на виртуелните асистенти за секаков вид информации кои ќе бидат од помош при планирањето на патувањата и

сите активности, кои ќе бидат засновани на претходната историја на патувањето, личните интереси и преференци.

Еко-туризам: Помалку тренд, повеќе императив

Според истражување на DCI, патниците имаат желба и ќе продолжат да се одлучуваат за повеќе еколошко сместување, транспорт и дестинации. Друг начин на кој патниците придонесуваат за одржливост е преку избор на помалку познати дестинации, со што се намалува преголемата посетеност на одредени места и на тој начин се намалува загадувањето и штетата на животната средина на одредени премногу посетени места. И покрај овие еколошки аспирации, 37% од глобалните испитаници се согласуваат дека не знаат како да го направат своето патување поодржливо. Во меѓувреме, 42% бараат туристичките компании да понудат совети како да бидат поодржливи. Студијата на Booking.com за глобалните патници открива дека скоро три четвртини (74%) од патниците веруваат дека луѓето треба да дејствуваат сега и да направат одржлив избор на патувања за да ја спасат планетата за идните генерации.

Патувања со воз

Зголемениот тренд кон еко-туризам, заедно со општите трендови кон експериментално патување и забавување на работите, предизвика неодамнешната ренесанса на возовите. Во 2017 година, четвртина од глобалните патници ставија „тргнување на епско железничко патување“ како една од нивните врвни патнички активности. Сега во 2019 година, 56% рекле дека нема да им пречи да поминат подолго да патуваат до нивната дестинација, ако земаат уникатен начин на транспорт и 62% изјавиле дека сакаат да одат на патување каде што транспортот е дел од искуството.

Во денешниот динамичен и брз свет, многу патници сакаат да го намалат брзото темпо на живеење и да имаат поинаков вид на релаксација и одмор. Возовите нудат уникатен и бавен начин на истражување, дозволувајќи им на патниците да седнат и да ги видат знаменитостите, притоа уживајќи во удобноста на нивните убави кабини. Изборот да се патува со воз наместо со авион, придонесува за намалување на емисија на штетните гасови. Затоа расте бројот на еколошки совесни патници, кои изразуваат интерес за железничко патување.

Патувања соло

Истражувањето на светот некогаш беше сметано за застрашувачки и скап подвиг. Затоа беше најзастапено и најисплатливо патувањето со пријатели. Но, денес, тој тренд е променет и се почесто се забележува дека се повеќе луѓе се одлучуваат на самостојно “соло” патување. Земајќи ги во предвид глобалните резервации, соло патувањето како глобален тренд се зголеми за околу 18% во последните неколку години и продолжува да расте уште повеќе. Соло патувањето е во пораст низ сите старосни и родови популации, но особено е изразено кај женските патници и младите генерации. Во меѓувреме, бројни услуги и компании се појавија на пазарот за патување, за да се погрижат за усогласување на побарувањата на овие групи со понудите од нивните посакувани дестинации.

Патување во “споредни градови”

Патувањата до помалку познати дестинации стана доста популарно и значително се прошири во текот на изминативе години. Ова појава се однесува на еден друг тренд, кој има тенденција да се заобиколат големите градови, кои се и онака преполни со туристи, и да се посетат места кои важат како помалку познати дестинации. Тоа се помали “споредни” гратчиња. Меѓу растечките трендови во патувањето и туризмот, има понуди со кои може да се искушат повеќе културни знаменитости и настани, бидејќи тоа е поекономично и поодржливо за животната средина и за социјалниот статус на луѓето. Патувањето до помалку позната дестинација може позитивно да влијае на културата и економијата на помалите градови, а истовремено може и да се избегнат проблемите поврзани со туризмот во поголемите градови. Овој аспект на патување во “споредни” градови се чини дека ги интересира патниците од цел свет, бидејќи Booking.com открива дека 54% од нив сакаат да придонесат кон намалување на посетеноста на многу познати туристички дестинации. Дестинациите, особено оние што не се најголеми туристички центри како и услугите може да играат клучна улога во тоа, бидејќи 51% од меѓународните патници изјавиле дека ќе ја заменат својата првобитна дестинација за некоја помалку позната, но слична алтернатива, доколку го знаеле тоа.

Анализа на состојбата на туризмот во Република Северна Македонија

Во табелите кои се претставени во продолжение, направена е анализа на бројот на туристи, ноќевања и капацитети за сместување, број на туристи и ноќевања по објекти за сместување и видови туристички места кои даваат информации за бројот на посетеност во Република Северна Македонија. Истотака

е опфатено кој тип на локации, како туристички развиени места, се најпосетувани и кои сместувачки објекти се најкористени. Оваа анализа е важна за да се добие слика за бројот на посетеноста на Република Северна Македонија, како и кои туристички места и туристички капацитети се најпосетувани со цел да се добие подобра слика за општата ситуација во туризмот и да се знае во која насока да се насочат активностите за подобрување и развој на туризмот.

Врз основа на податоците од табела бр.7 може да се види вкупниот број на туристи во целата земја, како и поединечно во секој регион од државата во изминатите 3 години.

Вкупниот број на туристи во Република Северна Македонија за 2017 година изнесува 998.841, во 2018 година бројот зголемен и изнесува 1.126.935 туристи, додека во 2019 година изнесува 1.184.963 со што се забележува дека бројот на туристи во споредба со претходните години е во пораст. Во 2017, 2018 и 2019 година најголем број туристи го посетиле југозападниот регион. Во Пелагонискиот регион има пораст на вкупниот број на туристи. Имајќи во предвид дека Општина Крушево се наоѓа во Пелагонискиот регион, може да заклучиме дека во Општина Крушево има пазарен потенцијал за туризам.

Табела бр.7 Туристи во РСМ, по региони, по години

	2017			2018			2019		
	Вкупно	Домашни	Странски	Вкупно	Домашни	Странски	Вкупно	Домашни	Странски
Република Македонија	998841	368247	630594	1126935	419590	707345	1184963	427370	757593
Вардарски	26145	8033	18112	26385	8969	17416	25136	8917	16219
Источен	31775	19947	11828	34354	20490	13864	32077	17657	14420
Југозападен	368924	164459	204465	419717	181102	238615	445846	194178	251668
Југоисточен	142888	84260	58628	160173	104971	55202	167451	96678	70773
Пелагониски	63549	38074	25475	70798	38789	32009	72833	42168	30665
Полошки	30124	14150	15974	37091	16802	20289	41994	18560	23434
Североисточен	11290	2387	8903	10820	2312	8508	10444	2193	8251
Скопски	324146	36937	287209	367597	46155	321442	389182	47019	342163

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Од следната табела може да се забележи дека најголем број на ноќевања се направени во Југозападниот и Скопскиот регион. Ноќевањата бележат пораст. Од што се гледа дека поголем број на ноќевања се направени од домашни туристи во текот на сите години.

Табела бр.8 Ноќевање на туристи, по региони, по години

	2017			2018			2019		
	Вкупно	Домашни	Странски	Вкупно	Домашни	Странски	Вкупно	Домашни	Странски
Република Македонија	2775152	1480460	1294692	3176808	1685273	1491535	3262398	1684627	1577771
Вардарски	47189	17473	29716	48649	21272	27377	48590	24556	24034
Источен	62957	38320	24637	69419	39591	29828	62878	34547	28331
Југозападен	1365684	826774	538910	1539219	908457	630762	1618312	946574	671738
Југоисточен	457162	351244	105918	571670	463329	108341	562422	429062	133360
Пелагониски	161751	93314	68437	203620	98618	105002	183520	103066	80454
Полошки	60249	27457	32792	71929	32464	39465	84138	35513	48625
Североисточен	17207	3283	13924	14185	3280	10905	14214	3153	11061
Скопски	602953	122595	480358	658117	118262	539855	688324	108156	580168

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

И кај капацитетите за сместување, односно кај број на соби и легла има растечки тренд на ниво на РСМ. Со најголем број на соби и легла во 2019 година располага Југозападниот, потоа Скопскиот и на трето место е Пелагонискиот регион. Со најмалку капацитети за сместување располага Североисточниот регион. Во Пелагонискиот регион капацитетите за сместување бележат пораст во 2019 година во однос на претходните две години.

Табела бр.9 Капацитети за сместување, по региони, по години

	2017		2018		2019	
	Број на соби	Број на легла	Број на соби	Број на легла	Број на соби	Број на легла
<i>Република Македонија</i>	28759	74257	29702	76558	29933	76942
<i>Вардарски</i>	697	1792	719	1841	663	1748
<i>Источен</i>	718	2075	735	2090	734	2088
<i>Југозападен</i>	16488	42220	16862	43148	16943	43312
<i>Југоисточен</i>	2450	6449	2457	6436	2467	6367
<i>Пелагониски</i>	3414	10203	3629	10741	3666	10846
<i>Полошки</i>	1142	3503	1267	3806	1240	3769
<i>Североисточен</i>	388	778	380	763	381	763
<i>Скопски</i>	3462	7237	3653	7733	3839	8049

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

За успешен развој на туризмот, еден од клучните фактори претставуваат сместувачките и угостителски објекти. Од табелите 4, 5 и 6 може да се забележи дека најголемиот број од посетители и ноќевања се регистрирани во хотел, како и во куќите, становите за одмор и собите за издавање. Најмал број на посетители и ноќевања се забележуваат кај привремените сместувачки капацитети, пансиони и планинарски домови и куќи. Се заклучува дека овие објекти се најмалку развиени и не нудат доволни услови за престој. За успешен развој на туризмот, како и привлекувањето на поголем број на посетители, се јавува потребата од изградба и реконструкција на овие објекти кои секако би ја збогатиле понудата и би придонеле кон поголема заинтересираност за посета.

Табела бр. 10 Туристи и ноќевање по видови објекти за сместување, по години 2017

	2017					
	Туристи			Ноќевања		
	вкупно	домашни	странски	вкупно	домашни	странски
Вкупно	998841	368247	630594	2775152	1480460	1294692
Hotели - вкупно	744760	166104	578656	1481347	308825	1172522
Hotели *****	183000	29248	153752	332507	54075	278432
Hotели ****	339299	66069	273230	676016	118303	557713
Hotели ***	150657	40298	110359	320986	78018	242968
Hotели **	53708	22121	31587	109361	41685	67676
Hotели *	18096	8368	9728	42477	16744	25733
Пансиони	966	384	582	1462	448	1014
Мотели	11767	4313	7454	17735	5583	12152
Туристички апартмани	5686	306	5380	14697	595	14102
Преноќишта	12801	3972	8829	22318	5831	16487
Бањски лекувалишта	32189	28227	3962	245074	217064	28010
Планински домови и куќи	1956	436	1520	2333	677	1656
Работнички одморалишта	12863	10735	2128	42244	36578	5666
Детски и младински одморалишта	11131	10079	1052	48090	43763	4327
Младински хотели	-	-	-	-	-	-
Кампови	14425	10404	4021	56417	49152	7265
Куќи, станови за одмор и соби за издавање - вкупно	124949	124238	711	793667	792312	1355
Привремени сместувачки капацитети	908	217	691	3479	930	2549
Коли за спиење	3866	1118	2748	3866	1118	2748
Некатегоризирани објекти за сместување	20574	7714	12860	42423	17584	24839

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Табела бр.11 Туристи и ноћевање по видови објекти за сместување, по години 2018

2018						
	Туристи			Ноћевања		
	вкупно	домашни	странски	вкупно	домашни	странски
Вкупно	1126935	419590	707345	3176808	1685273	1491535
Хотели - вкупно	847620	194840	652780	1792155	433101	1359054
Хотели *****	218133	38402	179731	397296	62581	334715
Хотели ****	405520	86357	319163	898433	200371	698062
Хотели ***	161622	44135	117487	367268	118277	248991
Хотели **	45929	17833	28096	94343	33956	60387
Хотели *	16416	8113	8303	34815	17916	16899
Пансионери	944	324	620	1852	489	1363
Мотели	7800	3927	3873	30314	9185	21129
Туристички апартамани	4537	470	4067	9780	834	8946
Преноќишта	23973	11483	12490	45976	20094	25882
Бањски лекувалишта	13432	12910	522	108043	105626	2417
Планински домови и куќи	2102	526	1576	2885	783	2102
Работнички одморалишта	14560	11781	2779	46535	39213	7322
Детски и младински одморалишта	13249	12211	1038	53974	50192	3782
Младински хотели	-	-	-	-	-	-
Кампови	18362	13516	4846	58370	49903	8467
Куќи, станови за одмор и соби за издавање - вкупно	152886	149135	3751	963737	954488	9249
Привремени сместувачки капацитети	1210	411	799	5921	2081	3840
Коли за спиење	5510	1827	3683	5510	1827	3683
Некатегоризирани објекти за сместување	20750	6229	14521	51756	17457	34299

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Табела бр. 12 Туристи и ноћевање по видови објекти за смештавање, по години 2019

	2019					
	Туристи			Ноћевања		
	вкупно	домашни	странски	вкупно	домашни	странски
Вкупно	1184963	427370	757593	3262398	1684627	1577771
Хотели - вкупно	921920	213327	708593	1912388	456482	1455906
Хотели *****	249894	46538	203356	452456	76015	376441
Хотели ****	448039	94330	353709	960974	208445	752529
Хотели ***	172698	50536	122162	400388	128637	271751
Хотели **	36251	14103	22148	69102	27424	41678
Хотели *	15038	7820	7218	29468	15961	13507
Пансиони	728	110	618	1272	159	1113
Мотели	6296	2293	4003	24734	5382	19352
Туристички апартмани	4388	444	3944	9542	819	8723
Преноћишта	15087	7142	7945	27322	13303	14019
Бањски лекувалишта	11254	10165	1089	98435	86515	11920
Планински домови и куќи	3108	402	2706	4205	768	3437
Работнички одморалишта	13503	10851	2652	43583	37145	6438
Детски и младински одморалишта	14764	13054	1710	60733	54027	6706
Младински хотели	-	-	-	-	-	-
Кампови	17029	12208	4821	55606	46602	9004
Куќи, станови за одмор и соби за издавање - вкупно	154530	150622	3908	970359	961702	8657
Привремени смештајачки капацитети	1395	741	654	5043	2440	2603
Коли за спиење	2248	763	1485	2248	763	1485
Некатегоризирани објекти за смештавање	18713	5248	13465	46928	18520	28408

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Во табелите подолу се претставени податоци за туристи и ноќевања по видови туристички места. Прикажани се планинските места како атрактивни места за посета, како и другите видови на локации кои се посетуваат.

Табела бр. 13 Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места, по години 2017

	2017					
	Туристи			Ноќевања		
	вкупно	домашни	странски	вкупно	домашни	странски
Вкупно	998841	368247	630594	2775152	1480460	1294692
Скопје	300772	28399	272373	506711	47366	459345
Бањски места	32189	28227	3962	245074	217064	28010
Планински места	58752	40907	17845	125589	93616	31973
Езерски места	432977	218711	214266	1581807	1042427	539380
Други места	174151	52003	122148	315971	79987	235984

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Табела бр. 14 Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места, по години 2018

	2018					
	Туристи			Ноќевања		
	вкупно	домашни	странски	вкупно	домашни	странски
Вкупно	1126935	419590	707345	3176808	1685273	1491535
Скопје	339074	35379	303695	565812	56371	509441
Бањски места	31244	26778	4466	237551	206804	30747
Планински места	65381	43362	22019	139912	99085	40827
Езерски места	504173	256255	247918	1864576	1235085	629491
Други места	187063	57816	129247	368957	87928	281029

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Табела бр. 15 Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места, по години 2019

	2019					
	Туристи			Ноќевања		
	вкупно	домашни	странски	вкупно	домашни	странски
Вкупно	1184963	427370	757593	3262398	1684627	1577771
Скопје	359008	37738	321270	607786	58629	549157
Бањски места	27647	22776	4871	220749	182562	38187
Планински места	70907	46198	24709	147608	103579	44029
Езерски места	543855	263878	279977	1938169	1244961	693208
Други места	183546	56780	126766	348086	94896	253190

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Анализа на состојбата на туризмот во Општина Крушево

Во табелите кои се претставени во продолжение, прикажана е ситуацијата на бројот на туристи, ноќевања од страна на домашните и странски туристи, како и број на туристи според земја на припадност и најпосетени месеци според бројот на туристи за Општина Крушево. Со ова се добива слика за бројот на посетеноста на Општина Крушево со цел запознавање на општата ситуација со туризмот и тоа во која насока треба да се насочат активностите за негово подобрување и развој. Според официјални податоци на Државен завод за статистика на РСМ, бројот на туристи во 2019 година во Општина Крушево бил вкупно 22242 туристи, од кои 19876 биле домашни, а 2366 биле странски туристи. Во 2018 година, Крушево го посетиле вкупно 18288 туристи, од кои 15823 туристи биле од земјата, а 2465 биле странски туристи. Во 2017 година вкупниот број на туристи изнесувал 17694 туристи, од кои 15528 биле домашни а 2166 странски туристи. Од податоците може да се заклучи дека во последните три години има зголемување на вкупниот број на туристи. Вкупниот број на туристи во 2018 година во однос на 2017 е зголемен за 3,36%, а во 2019 година во однос на 2018 е зголемен за 21,62%. Кај странските туристи е забележан благ пад од 4% во 2019 во однос на 2018 година.

Табела бр. 16 Број на домашни и странски туристи, по години

		2019	2018	2017
Крушево	Домашни туристи	19876	15823	15528
	Странски туристи	2366	2465	2166
	Вкупно туристи	22242	18288	17694

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

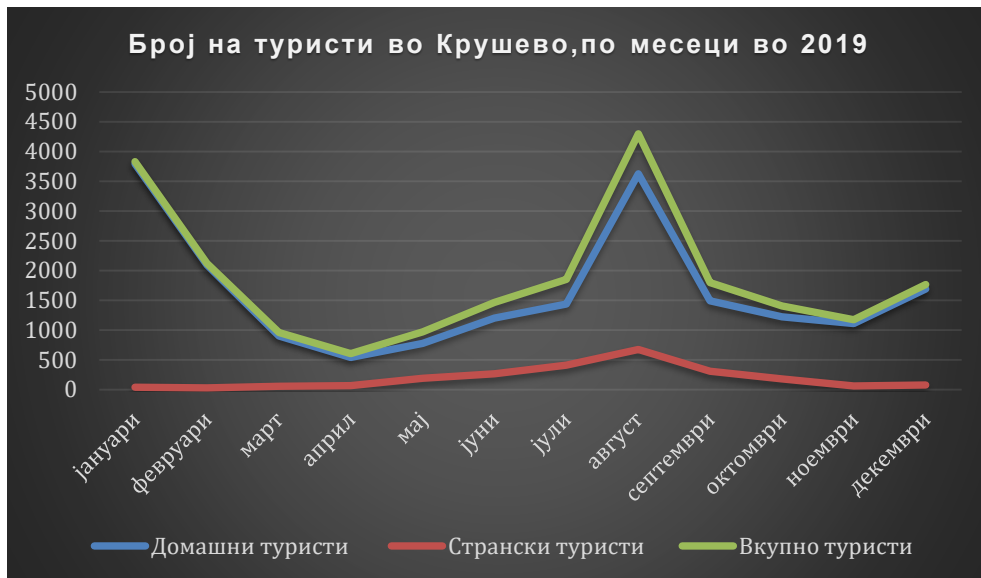
Графикон бр.2 Број на домашни и странски туристи, по години

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

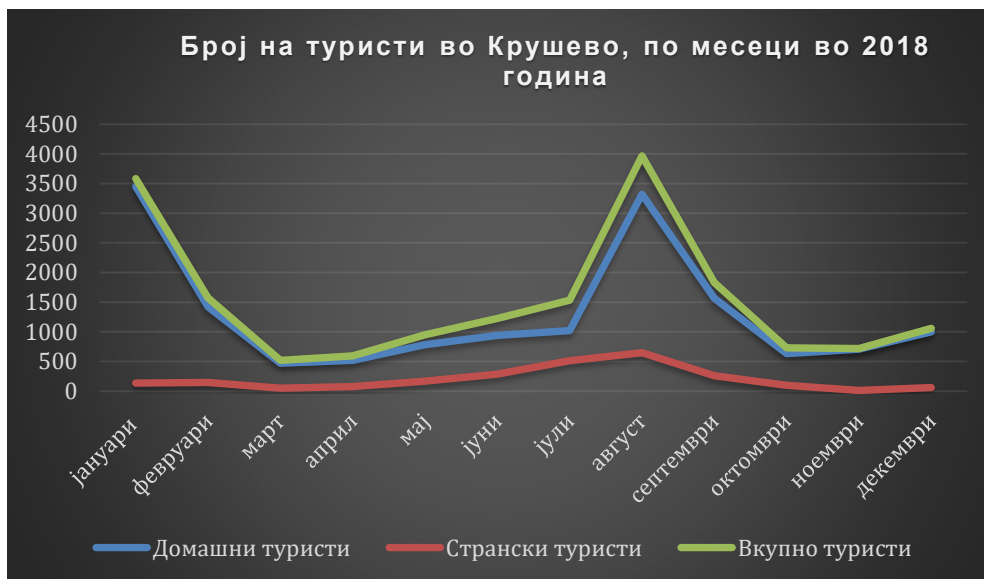
На следните три графикони се прикажани бројот на туристи, домашни и странски по месеци за 2019, 2018 и 2017 година. Може да се забележи дека кривата е највисока во јануари и февруари, потоа во месеците јули, август и септември, а потоа има благо покачување и во декември.

Графикон бр.3 Број на туристи во Крушево по месеци во 2019 година

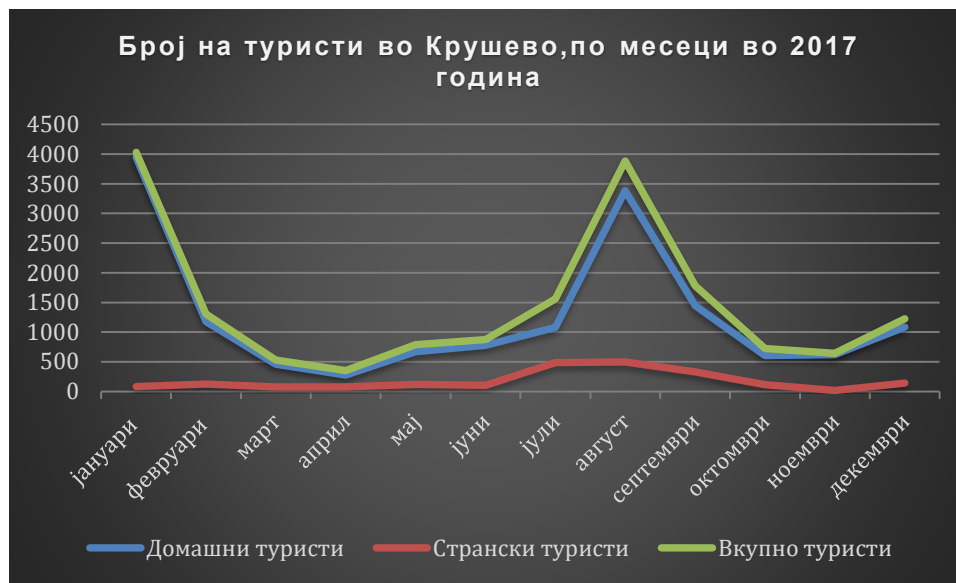
Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Графикон бр.4 Број на туристи во Крушево по месеци во 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Графикон бр.5 Број на туристи во Крушево по месеци во 2018 година

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Во однос на бројот на странски туристи кои престојувале во Крушево во 2019 година редоследот е следен: на прво место се туристите од Словенија - 246 лица, на второ место е Холандија со 238 туристи, додека на трето место е Република Србија со 232 туристи. Од вкупно 2366 странски туристи, 716 туристи (односно 30,2%) доаѓаат од гореспоменатите земји. Од табелата подолу може да се забележи дека странските туристи доаѓаат од многу различни земји. Во 2019 година странските туристи кои го посетиле Крушево потекнуваат од вкупно 51 земја.

Табела бр. 17 Број на туристи по земја на припадност, 2019 година

Држава	Број на туристи
Словенија	246
Холандија	238
Србија	232
Германија	137
Грција	129
САД	128
Велика Британија	123
Бугарија	117
Австралија	90
Босна и Херцеговина	77

Швајцарија	77
Белгија	66
Руска Федерација	59
Франција	57
Албанија	56
Косово	50
Романија	49
Унгарија	48
Хрватска	42
Норвешка	35
Шведска	27
Полска	25
Италија	24
Чешка	21
Кореја, Република	21
Шпанија	18
Австрија	17
Црна Гора	16
Други земји од Јужна и Средна Америка	16
Канада	15
Естонија	13
Други азиски земји	12
Турција	10
Финска	8
Кина	8
Украина	6
Други европски земји	6
Други африкански земји	6
Нов Зеланд	6
Ирска	5
Литванија	5
Португалија	5
Израел	4
Данска	3
Словачка	3
Јапонија	3
Белорусија	2
Исланд	2
Латвија	1
Јужна Африка	1
Бразил	1

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Во 2019 година се реализирани вкупно 56660 ноќевања, од кои 48957 биле остварени од домашните туристи, додека странските туристи оствариле вкупно 7703 ноќевања. Во 2019 година вкупно се реализирани 51526 ноќевања и тоа 41801 ноќевања се направени од домашни туристи и 9725 ноќевања од странски туристи. Во 2017 година се остварени 46741 ноќевања и тоа 39506 ноќевања од домашни туристи и 7235 ноќевања од странски туристи. Бројот на ноќевања во 2018 година во однос на 2017 година се зголемени за 10,24%, а во 2019 година во однос на 2018 година зголемувањето е 9,96%.

Табела бр.18 Број на ноќевања во Крушево, по години

	2019	2018	2017
Домашни туристи	48957	41801	39506
Странски туристи	7703	9725	7235
Вкупно туристи	56660	51526	46741

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Графикон бр.6 Број на ноќевања во Крушево, по години

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

SWOT Анализа

SWOT анализата ги сумира главните трендови кои влијаат на развојната рамка на туризмот во Општина Крушево. Во себе ги интегрира четирите главни фактори:

- ❖ Силните страни (географската локација, човечки потенцијали, финансиски поволности, организацијата на институциите, инфраструктурните елементи и сл);
- ❖ Слабите страни и ограничувањата кои се појавуваат во локален контекст, независно од регионалните и светските трендови во индустријата;
- ❖ Моќностите кои ќе резултираат со подобро искористување на потенцијалот доколку се надминат слабите страни и ограничувања;
- ❖ Заканите или надворешните фактори кои може да го оневозможат натамошниот развој.

SWOT анализата е изготвена со цел да ја опфати институционалната рамка на развојните компоненти и програми. Таа не обезбедува анализа на проблемите кои се надвор од институционалните рамки и не обработува аспекти кои имаат краткорочна димензија.

Табела бр. 19 Свет анализа

Силни страни	<ul style="list-style-type: none"> • Природни убавини; • Планинско езеро; • Автентична архитектура; • Еколошки чиста средина; • Богата културно-историска понуда; • Расположливост со сместувачки капацитети; • Многу поволни климатски услови; • Сигурност, безбедност и гостопримливост; • Богата понуда на манифестации и фестивали; • Долга традиција на зимските спортови; • Асоцијација за туризам; • Достапни голем број на локални ракотворби; • Мултиетничко место.
Слаби страни	<ul style="list-style-type: none"> • Недоволно развиена инфраструктура, • Недостиг на сообраќајна и туристичка сигнализација; • Недостаток на туристички претприемачки вештини; • Недостаток од организирани активности кои би можеле да се понудат на туристите; • Недостаток од маркетинг; • Недоволно ресурси за заштита на природните, културните и историските богатства; • Проблеми со водоснабдувањето; • Недостиг на ознаки и патокази ; • Недоволно и неискусни НВО и слаба соработка со локалната самоуправа.
Можности	<ul style="list-style-type: none"> • Добра географска положба (највисок град на Балканот); • Огромен потенцијал за развој на зимски и адреналински туризам; • Подигање на свесноста на населението за развој на туризмот; • Подигање на свесноста на населението за важноста на туризмот и органското производство и нивната улога во развојот на туризмот; • Привлекување на странски инвестиции; • Отварање на нови работни места и други големи бенефити што следат со развивање на туризмот; • Поврзување со регионални манифестации; • Финансирање со Европски фондови.
Закани	<ul style="list-style-type: none"> • Потенцијална опасност културните и историските богатства да се оштетат, заради недоволна грижа и одржлива стратегија; • Миграција на младите; • Некатегоризирано приватно сместување; • Низок животен стандард на населението; • Оддалеченост од главниот пат; • Оддалеченост од аеродромите во државата.

PEST Анализа

PEST анализата се однесува на надворешните фактори како што се: политичките, економските, социо-културните и технолошките. При подготовка на стратешка анализа или истражување на пазарот битно е да се земат предвид овие фактори, бидејќи влијаат на целокупното работење и функционирање на сите сектори. Битно е да се направи анализа како овие фактори би влијаеле врз развојот на туризмот во Општина Крушево.

Табела бр.20 Пест анализа

V. ПРОФИЛ НА ТУРИСТИЧКИ ПАЗАР

Профилот на туристичкиот пазар може да се објасни и опише во повеќе сегменти на туристичкото работење. Важните сегменти кои треба да се набројат и кои се дел од основите на еден работен циклус, а кои даваат една целосна анализа на дејноста, се распоредуваат во следниве категории:

- ❖ Правна рамка со правна регулатива, односно закони за туристичко работење;
- ❖ Финансии, финансиско работење и пристап до финансии за реализација на целите;
- ❖ Технологија на дејноста, поточно видот на туристичкото работење;
- ❖ Маркетинг, односно туристички зони во и околу селата;
- ❖ Туристички производи и промоција на туризмот; и
- ❖ Работната сила и пазарот на трудот.

Правна рамка со правна регулатива, односно закони за туристичко работење

Поважните закони кои влијаат на работењето во туристичката дејност се:

- ❖ Закон за туристичката дејност;
- ❖ Закон за угостителската дејност;
- ❖ Закон за автокампови;
- ❖ Закон за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Северна Македонија.

Освен директните закони поврзани со туристичката дејност, свое влијание имаат и сите закони поврзани со стопанството, имотно-правните односи и државното уредување.

Исто така, многу важно е да се напомене и усвоената мерка на Владата на Република Северна Македонија, со која се субвенционираат туристичките работници, односно се субвенционира дојдовниот туризам со тоа што секое правно лице кое ќе донесе странски туристи со минимален престој од 3 ноќевања добива стимулација по единица турист.

Стимулациите во оваа дејност се однесуваат и на намалување на данокот на додадена вредност (ДДВ) за услуги на сместување (ноќевање) или сместување со појадок, полупансион или полн пансион, во сите видови на комерцијални угостителски објекти, од 18% на 5% (септември 2011).

Институционални капацитети за туризам

Институции на државно ниво:

- ❖ Министерство за економија - Сектор за туризам и угостителство;
- ❖ Агенција за промоција и поддршка на туризмот;
- ❖ Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство – Сектор за рурален развој;
- ❖ Во рамките на Владата постои Комитет за туризам кој е формиран со цел да врши координација и ефикасна имплементација на делот од владината програма за развој на туризам.

Институции на регионално ниво:

Согласно законските прописи за територијална поделба, Република Северна Македонија регионално ја сочинуваат осум плански региони. Сите овие осум плански региони во земјата имаат институционални центри на регионите, во рамките на кои треба да се планира и спроведе регионалниот развој на туризмот преку носење на стратегии и акциони планови за развој.

Институции на локално ниво:

- ❖ Секторот за локален економски развој во Општина Крушево и
- ❖ Здружение за угостителство и туризам – Крушево.

VI. МАПИРАЊЕ НА ТУРИСТИЧКИ ЛОКАЛИТЕТИ

Природни атрактивности

Бушева Планина

Бушева Планина е средновисока планина со надморска височина од 1250 метри и зафаќа површина од 325km². Токму на оваа планина се наоѓа градот Крушево, највисокиот планински град на Балканот. Планината се протега помеѓу долината на Треска на север, превојот Барбарас на североисток, Прилепско Поле на исток, долината на Црна Река во областа Железник (Демир Хисар) на југ и реката Жаба и Церското Поле на запад.

Бушева Планина е дел од старите грамадни планини. Таа се одликува со различен геолошки состав. Покрај кристалестите шкрилци на Бушева Планина е карактеристичен и крушевскиот гранитоиден масив. Во нејзиниот геолошки состав се исто така застапени и варовничките карпи околу врвот Козјак, солената почва и рудни минерали со изворот во с.Сланско на северната падина и глиневата почва на источните падини.

Падините на Бушева Планина се побогати со шуми. Претежно ги сочинуваат нискостеблени дабови и букови шуми, а во поново време, како резултат на систематското пошумување, во вкупниот шумски фонд се позабележително е присуството на иглолистните видови. Од зимзелените дрвја доста се застапени елката и борот, особено околу хотелот „Монтана“, кон одморалиштето „Шула Мина“ и Мечкин Камен.

Највисок врв е Стара Мусица или само Мусица (1788m). На главното планинско било се издигаат уште 10 врвови повисоки од 1500m, меѓу кои највидни се Козјак (1762m), Блато (1592m) и Кула (1437m) во северниот дел и Мечкин Камен (1454m) и Плоча (1293m) во јужниот дел на планината. На запад Бушева Планина морфолошки е тесно поврзана со пониските планини Баба Сач (1697m) и Лубен (1762m), со кои сочинуваат заеднички планински масив, кој на над 1000 метри надморска височина зафаќа вкупна површина од 346km², додека на 1500 метри надморска височина површината на овој заеднички планински масив се намалува на само 22,8km². На југ од Бушева Планина, одвоено со Црна Река се простира скоро обесшумениот масив Кале со истоимениот врв висок 1494 метри.

Слика бр.4 Бушева Планина

Слика бр.5 Скијачки центар “Станич”

Крушевска Корија

Со оглед на туристичкиот карактер на градот и неговата околина, територијата на општината располага и со значителен фонд парк-шуми, меѓу кои особена знаменитост претставува познатата букова Крушевска Корија, која е стара над 300 години. Покрај природните шуми, значајно место во вкупниот шумски фонд заземаат и т.н. шумски култури, односно, шумите подигнати на вештачки начин по пат на пошумување на голините.

Крушевската Корија е рај за љубителите на природата, полна со природни убавини и чист воздух, богата со голем број растенија, животни и пејсажи кои го одземаат здивот. Шумата има богата флора во која претежно доминираат буки и борови, но истотака изобилува со најразлични видови диви цвеќиња и плодови. Посебен акцент треба секако да се стави на ендемскиот вид на ретката и волшебна молика, која истотака ја одбележува ова општина. Покрај богатата флора, крушевската шума е богата и со разновидна фауна од срњи, диви свињи, волци, мечки, зајци, рис, како и разновиден перјест дивеч - сокол, орел, еребица и многу други милосвучни птици кои ги прават прошетките и планинарењето низ оваа шума како вистинско магично доживување.

Слика бр.6 Крушевска Корија во зима

Крушевска Река

Крушевска Река е долга 5,05km. Оваа река го дели градот на два дела: поголем на левата и помал на десната страна.

Крушевско Езеро

Крушевско Езеро е изградено во 1976 година на “Голема Река” во непосредна близина на местото викано “Гумења” во Крушево. Браната е камено бетонска со височина на круната од 12m. Се наоѓа на надморска височина од 1100m. Крушевското езеро е високопланинска микроакumulација со површина од 2,5 хектари, просечна длабочина од 4m, со максимална длабочина од 9m во близина на браната. Езерото се користи за рекреативен и спортски риболов и рекреација.

Денес, ова езерото претставува идеално место за мир и рекреација во период на сите годишни времиња. Најчести активности покрај езерото се: трчање, возење велосипед по нова велосипедска патека, пикник, пливање и сончање за време на летните денови, како и рекреативен риболов. Езерото е богато и со риба како на пример: крап, караш, клен, охридска и калифорниска пастрмка, црвеноперка итн.

Исто така Крушевското Езеро може да се користи во зимскиот период како природно лизгалиште.

Слика бр.7 Крушевско Езеро

Антропогени атрактивности

Врз основа на археолошката карта на Република Северна Македонија, на територијата на Општина Крушево има регистрирани археолошки локалитети кои датираат од различни периоди. Бројните археолошки локалитети се распространети на целата територија и претставуваат редок материјален доказ за духовната и материјалната култура на луѓето кои живееле тука.

Во следната табела се дадени археолошките локалитети:

Табела бр.21 Археолошки локалитети во Крушево

Населено место	Име	Тип	Период
Алданци	Градиште	населба	римско време
	Кале	населба	хеленистичко време
Бучин	Во селото	осамен наод	римско време
	Даб	осамен наод	римско време
	Кале	населба	
	Манастириште	населба	хеленистичко и римско време
	Рид	населба	хеленистичко време
Врбоец	Стари Дол	населба и некропола	доцноантичко време
Горно Дивјаци	Кошари	средновековна црква со некропола	среден век
	Лески	населба	доцен среден век
	Петров Гроб	рудник	доцноантичко време
	Стајколас	некропола	среден век
	Црквен Даб	населба	среден век
Долно Дивјаци	Кале	утврдување	среден век
	Св. Недела	осамен наод	ран среден век
	Стари Куќи	населба	среден век
Крушево	Кале	руднички кастел	доцноантичко време и среден век
	Св. Преображение	базилика и црква	старохристијанско време и среден век

Острилци	Јовкова Колиба	некропола	среден век
	Селиште	населба	доцноантичко време
	Старо Село	населба	доцноантичко време
	Стипцарник	населба, некропола, рудник и топилница	доцноантичко време
Житоше	Рид	некропола	доцноантичко време
	Црква	сакрален објект и некропола	среден век
Кочиште	Грамаѓе-Зад Задел	населба и некропола	доцноантичко време
	Манастириште	сакрален објект и некропола	доцноантичко време
	Ќерамидница	населба	доцноантичко време
Локвени	Кале	кастел и рефугиум	доцноантичко време
Пресил	Ѓупски гробишта	некропола	среден век
	Ограда	некропола	доцноантичко време
	Св.Богородица - Св.Ѓорѓи	сакрален објект	старохристијанско време
	Трска	населба	доцноантичко време
	Штрбел	водовод	доцноантичко време
Пуста река	Долна Црква	црква и некропола	среден век
	Крушка	црква и некропола	среден век
	Манастирче-Старо Лапаво	населба	среден век
Растојца	Ѓумниште	базилика	старохристијанско време
	Кула	утврдување	среден век
	Млаки Ѓрмаѓи	рудник	среден век
	Над Сопатот	некропола	среден век

	Синонец	некропола	доцноантичко време
Светомитрани	Манастириште	населба и некропола	доцноантичко време
	Раичеица	населба и некропола	раноантичко и хеленистичко време
Турско Подвис	Бавчи	некропола	доцноантичко време

Културно-историски споменици

Манастир Свето Преображение

Манастирот Свето Преображение е несомнено еден од најпосетуваните локалитети на Крушево. На 1620 метри надморска височина, овој манастир располага со огромна убавина, од едната страна има поглед кон Пелагонија, а од другата страна према Крушево. Тој се наоѓа во Крушевското село Селце, во месноста Ручало (областа Бела Вода) каде претходно се наоѓала црквата Св. Преображение која била разрушена во XIX век, но крушевчани започнале со повторно возобновување на оваа црква во 1986-та година која што била многу потпомогната од големиот хуманитарец од оваа област Тодор (Тоше) Проески. Тој ја посетувал оваа црква уште од свои 5 години и секогаш тврдел дека таму го пронаоѓал својот мир. По неговата трагична смрт во состав на манастирскиот конак, денеска собата број 10 е посветена токму на него.

Легендата вели дека токму на ова место пред многу години имало големо невреме кое ја срушило црквата. Мештаните оттогаш го слават големиот празник Преображение Христово на 18 и 19 Август секоја година.

Слика бр.8 Манастир Свето Преображение

Црква Свети Никола

Оваа црква се наоѓа во централниот дел на Крушевската чаршија. Изградена е во 1832 година, но голем дел од црквата и чаршијата изгореле во големиот пожар за време на Илинденското востание во 1903 година, па потоа е возобновена во периодот од 1904-1907 година. Црквата Свети Никола во Крушево е дом на многубројни икони кои датираат од 1884-та година. Иконите во црквата ги изработил зографот Михаил со синовите Данаил и Никола, а иконостасот бил дело на познатите копаничари Петре Филипович-Гарката и Димитар Станишев, а меѓу сакралните дела се наоѓаат и многу грижливо сочувани, ретко видени мајсторски дела кои сведочат за одреден културен и историски период од православната култура, дела на големи мајстори зографи, копаничари и иконописци чии творештва се обемни и историски вредни. Црквата е трибродна базилика, со издигнат среден брод, а на јужната страна се наоѓа камбанаријата во која е вграден градскиот саа

Црква Света Богородица

Црквата Света Богородица е изградена во 1867 година и е втора најстара црква во Крушево после црквата Свети Никола. Таа се наоѓа во горниот дел на градот во близина на историскиот музеј и старото училиште “Никола Карев”. Таа е

еднокорабна градска црква, градена од обработен камен, а во нејзината внатрешност се наоѓа голем дел од познатиот фрескоживопис, кој бил насликан уште пред нејзината изградба. Истотака има многу евидентирани икони од XIX-тиот век.

Црква Свети Јован Крстител

Црквата Свети Јован Крстител или позната кај крушевчани како “Влашка црква”, се наоѓа во централниот дел на градот и нејзината е изградба е започната на 3-ти август 1897 година, а христијанскиот храм бил изграден во 1903-та година. На влезот на црквата се наоѓаат фрески пренесени од црквата свети Атанасие кои датираат од 1627 година на кои се насликани Св. Архиепископи, Св. Богородица и други светци, а во внатрешноста на црквата се наоѓа прекрасниот дрвен иконостас изработен во временски период од околу 4 години од браќата Несторовски.

Црква Света Троица

Црквата Света Троица, се наоѓа во периферијата на градот Крушево, во Ѓупското Маало. Таа била изградена во 1881-ва година, но како и неколку други верски објекти била опожарена за време на Илинденското востание, но набрзо потоа била обновена.

Манастир Свети Спас

Овој манастир се наоѓа во Трстеник, на патот од Прилеп до Крушево, на 600 метри надморска височина. Изграден е во 1826 година и во заслуга на прекрасниот шумски амбиент и добрите климатски услови е многу посетувана како излетничко место за мештаните и туристите.

Манастир Свети Василиј

Овој манастир е изграден во 1995 година на темелите на некогашната црква Св. Василиј и се наоѓа во близина на некогашното село Трстеник односно 8км од градот Крушево.

Македониум - Илинден

Македониумот како еден од најважните обележја на градот Крушево, изграден во областа Гумење, е симбол за Илинденското востание. Тој ја отсликува борбата и желбата на македонскиот народ за независност и слобода. На самиот влез, вратата е во облик на буквата М, во чест на името Македонија. Споменикот во себе содржи многу бесценети обележја за овој народ, како на пример гробницата на Никола Карев и многу други борци загинали во Илинденското востание, кои се дела од познатиот македонскиот уметник Петар Мазев.

Начинот на кој е изграден и специфичната архитектура се дело на македонскиот брачен пар Јордан и Искра Грабул од Прилеп. Изградбата на Македониумот била започната 1970 година и била комплетирана 1974. Изграден е од лиен бетон арматура и стакло.

Слика бр.9 Македониум Илинден

Споменик Мечкин Камен

Споменикот Мечкин Камен со себе носи огромна вредност за македонскиот народ, отсликувајќи ја една од најголемите и најкрвавите битки за време на Илинденското востание.

Скулптурата на човек со високо подигната карпа над главата ги симболизира последните напори на востаниците предводени од војводата Питу Гули, кои со својот живот ја бранеле Крушевската Република. Споменикот е дело на македонскиот вајар и академик Димо Тодоровски. Изграден е во 1983 година. Денес споменикот Мечкин Камен е прогласен за значајно културно наследство.

Слика бр.10 Споменик Мечкин Камен

Музеј НОБ (Народно Ослободителната војна)

Музејот на Народно Ослободителната војна во Крушево е отворен во 1988 година во месноста Гумење, во близина на споменикот на Илинденското востание и во него можат да се најдат експонати кои сведочат за војната од 1941-1945 година. На фронталниот ѕид во овој музеј се наоѓа фреската “Муралот” - уметничко дело на познатиот сликар Борко Лазески на која е отсликан текот на војната. Покрај ова безвременско уметничко дело, може да се најдат и разни фотографии, оригинални оружја и предмети користени од револуционерите предводени од Питу Гули.

Слика бр.11 Музеј НОБ

Музеј Леарница

Музејот Леарница е отворен во 2003 година, во истата куќа каде се наоѓала една од тајните леарници за куршуми за време на Илинденското востание. Таа била замаскирана во бојацилница за јамболии од каде претежно повозрасни жени ја изнесувале муницијата, маскирана во тепсии леб и во своите појаси. Служела за поправка и изработка на куршуми и делови за оружје. Денес таму можат да се најдат разни алати (чекани, ножеви и сл.) како и голема колекција на оружје од востанието, а воедно и личното оружје на Никола Карев, Претседателот на Крушевската Република во 1903 година.

Музеј на Илинденското Востание

Музејот на Илинденското востание е отворен во 1953 година, на 50 годишнината од самото Илинденско востание и Крушевската Република. Тој е сместен во староградска куќа од 19-тиот век каде во 1903-та година била прогласена Крушевската Република. Куќата е во сопственост на браќата Томалевски и во неа хронолошки се изложени експонати од оружје, мапи, карти, макети, текстови, фотографии од членовите на привремената влада и разни предмети со кои се служеле Никола Карев, Питу Гули и другите востаници. Овде се наоѓа и Крушевскиот манифест. Во овој музеј се сместени и податоците за големите човечки и материјални штети кои му биле нанесени на крушевското население и самиот град од страната на Османлиите, како и Одзивот за Илинденското востание

и Крушевската Република во странскиот печат и циферблатот на црквата Св. Никола која била опожарена при задушвањето на востанието.

Слика бр. 12 Музеј на Илинденско востание

Спомен куќата на Тодор (Тоше) Проески

Според многумина првото нешто што ви паѓа на памет кога ќе се спомне Крушево, е македонската естрадна звезда Тоше Проески. Спомен куќата на Тоше е отворена на 25-ти април 2011 година и е распространета на површина од 870 метри квадратни, изградена во форма на крст. Во неа може да се најде сè поврзано со македонската звезда, од негови верувања и мислења, преку верски предмети кои тој ги користел, облека во која тој настапувал и сл.

Во Спомен куќата се наоѓаат и двете восочни фигури од Тоше, едната е со микрофон во раката, а другата е како тој е седнат да свири на клавир. Спомен куќата поседува најсовремена опрема и несомнено се наоѓа на врвот на места за посетување на сите посетители на Крушево и Македонија. Таа е посетена од луѓе од сите делови на Европа, бидејќи Тоше Проески ги надмина балканските граници. Правејќи тура низ спомен куќата, фановите можат одблиску да се запознаат со животот на Тоше, неговите тинејџерски денови, први успеси, хуманитарни акции, па се до врвот на неговата уметничка кариера.

Слика бр. 13 Спомен куќа на Тодор (Тоше) Проески

Галерија Никола Мартиновски

Македонскиот уметник и академик Никола Мартиновски, кој бил роден во Крушево, но школуван во Букурешт и Париз, е една од најважните личности за развојот на македонската култура во 20-тиот век. Тој е добитник на многубројни признанија и прогласен за студент на годината во 1927, на школата за убави уметности во Букурешт, Романија. Крушевската Куќа е уникатен примерок на староградската архитектура од минатиот век и токму таму се сместени експонантите, масла, цртежи и слики посветени од Мартиновски на својот роден град Крушево. Во одделни простории се постојаните изложби: “Крушевската одаја од 19 век“ и етнолошката поставка “Носиите во Крушево и Крушевско во 19 век“.

Традиционални културни настани и манифестации

Фестивал “When in Krusevo”

Започнувајќи од 2017 година, во традиција на градот Крушево прерасна Аутдор фестивалот “When in Krusevo”. Целта на фестивалот е да се промовираат убавините на Крушево и неговото опкружување, можноста што ја нуди општината за адреналинските спортови, како и потенцијалот на Крушевското Езеро. Летното издание на фестивалот се одржува на почеток од месец август и нуди голем број на содржини, како што се планинарење, трчање, адреналински параглајдинг погледи, незаборавни јавања низ крушевската природа, забавни и други настани. Фестивалот има и зимско издание “When in Krusevo - Winter is Here” (Кога си во Крушево - зимата е тука), кое се одржува на почетокот на месец февруари. Зимското издание на фестивалот нуди исто така интересни содржини како што се: фото-тура, рекреативна пешачка тура, зимски тандем-параглајдинг, зимско јавање на коњи, дегустација на вкусни крушевски специјалитети и незаборавна забава.

Манифестација-Научно културни средби “Десет дена Крушевска Република”

Манифестацијата “Десет дена Крушевска Република” традиционално се одржува секоја година од 31 јули до 10 август. Манифестацијата започнува со свечен пречек на коњаниците кои секоја година традиционално пристигнуваат во Крушево пред најголемиот македонски празник Илинден, а во чест на паднатите илинденци кои се бореле за самостојна и независна Република Македонија. Манифестацијата вклучува церемонија на изнесување и подигање на бајракот на столбот на Крушевската Република, културно-уметничка програма, огномет и импровизација на пукањето на црешовото топче.

Светски куп во Параглајдинг “Крушево xxxx”

Светското првенство и Светски куп во параглајдинг, локалната самоуправа го организира преку проектот „Кругот на адреналинот – развој на авантуристички туризам во Крушево.

Спортски настан “Flymaster Open 2019”

Flymaster Open 2019 е спортски настан кој за првпат е организиран од 21 до 27 јули 2019 година. Настанот има едукативен и натпреварувачки карактер.

ФИС Ролер ски куп “Тоше Проески”

ФИС Ролер ски куп „Тоше Проески“ се одржува традиционално од 2017 година во Крушево во организација на општината, скијачката федерација, клубот Олимпик-ски од Крушево, фондацијата “Тоше Проески”, а поддржувачи се Министерството за внатрешни и Агенцијата за млади и спорт. На трките освен од нашата земја има учесници и од: Бугарија, Србија и Босна и Херцеговина.

Меѓународен параглајдинг натпревар “Озон Крушево опен”

Меѓународниот параглајдинг натпревар “Озон Крушево опен” за првпат е организиран во 2018 година во периодот од 13 до 20 јули на полетувалиштето на Мечкин Камен. Организатор на овој настан е клубот Хели ХЦ од Крушево. Настанот ќе продолжи традиционално да се организира и следните години.

Музички фестивал “Крушево Будно”

Локалниот младински совет на Општина Крушево на 26 и 27 јули го организира музичкиот фестивал “Крушево Будно”. “Крушево будно” е иницијатива и проект на младите од Општина Крушево со цел да го збогатат културниот живот на градот. На овој фестивал младите имаат можност да бидат на едно место и да го изразат својот музички дух. Фестивалот брои четири изданија досега.

Фестивал “Крушево низ корија”

Фестивалот “Крушево низ корија” традиционално се одржува на отворено секоја година на 17 и 18 август. Досега, фестивалот има шест успешни изданија. Фестивалот има интересни содржини како што се: кампување на Мечкин Камен со сите придружни содржини и забава, традиционална тура со планински велосипеди, планинарска тура низ Крушевската Корија и тандем летови со параглајдер.

“Етно саем” Крушево

“Етно Саем” Крушево, традиционално се одржува од 1 до 10 август и во негови рамки се изложуваат традиционални предмети од богатата традиција на Македонците и Власите кои живееле во Крушево кон крајот на 19 и почетокот на 20 век. Овој саем за првпат започнува да се одржува во 2004 година и со повремени прекини до денес се одржува под покровителство на Министерството за култура и Општина Крушево, како и Домот на културата “Наум Наумоски – Борче”.

Во табела бр.21 е даден календар на традиционални културни настани и манифестации кои се одржуваат во Крушево:

Табела бр.21 - Календар на традиционални културни настани и манифестации

Календар на Традиционални културни настани и манифестации	
Назив	Време на одржување
Дева во чест на Новото раѓање	јануари
Бадникова поворка	јануари
Богојавление Водици	јануари
Одбележување на денот на раѓање на Тоше Проески	јануари
When in Krusevo – Winter is Here	февруари
Специјализирана смотра на изворни шарпланинци	април
48-ми Државен фестивал на непрофесионален филм	мај
Меѓународна конференција на библиотекари, иноватори и креативци	мај
Одбележување на денот на Власите	мај
Пролетен меѓународен параглајдинг куп – Крушево 2019	јуни
When in Krusevo	јуни
Флајмастер опен, параглајдинг натпревар	јули
Крушево будно	јули
Манифестација научно културни средби „Десет дена Крушевска Република“	август
16-то Светско првенство во параглајдинг	август
Крушево низ корија	август

Gin Wide Open, параглајдинг натпревар	август
ФИС Ролер ски куп „Тоше Проески“	август
Крушево опен, натпревар во змајарство	август
Етно саем Крушево во домот на култура	август
Taste Krusevo – Фестивал на храна и култура	август
Ридско-брзински автомобилски трки	септември
Одбележување на денот на ослободување на Крушево	септември
Нова година на градскиот плоштад „Никола Мартиновски“	декември

Овој календар има за цел да се искористи за промотивни цели, за да се привлечат поголем број на туристи, со цел Крушево да стане дестинација за сите четири сезони.

Сместувачки капацитети

Општина Крушево располага со 1000 легла од кои мнозинството се во делот на приватниот сместувачки капацитет, а во градот засега функционираат два хотели со 4 ѕвезди и околу 80 категоризирани сместувачки капацитети. Во околината на Крушево има 2 манастири кои располагаат со вкупно 80 легла.

Туристички платформи

“Викенд во Крушево” – Вашиот онлајн туристички водич

Платформата “Викенд во Крушево” е иницијатива на 5 млади луѓе од Крушево за подобра туристичка промоција на градот. Функционира од месец март 2018 година, (на почетокот само со промоција на социјалните мрежи), а од мај оваа година и со своја веб страница. Платформата треба да послужи како туристички водич за туристите, вклучувајќи предлог тури, информации за важни локалитети и поврзување на туристите со локалните сместувачки капацитети.

Платформа за развој на туризмот – Feel Krusevo

Платформата за развој на туризмот се формира по иницијатива на три НВО од Крушево, НВО „Здружение за туризам и угостителство“, НВО „Центар за хумани односи“ и НВО „Крушевска жена“. На 21 декември 2018 година потпишан е Меморандум за соработка со Општина Крушево во кој главен акцент е ставен на партнерскиот пристап при дефинирањето на приоритетните проекти, настани и иницијативи на локално ниво, кои се непосредно поврзани со квалитативно и квантитативно подобрување на туристичката понуда и туристичките услуги во општина Крушево.

Општествена мисија на оваа платформа е да се зголеми економската моќ на нејзините членки кои се долгогодишно невработени жени, преку зголемен број на туристи кои ќе ги посетат нивните вили и соби за ноќевање, да се зголеми бројот на ноќевања вон сезона, со понуда на атрактивни локални тури и организирана продажба и дегустација на органска храна.

Невладините организации се иницијатори за формирање на Платформа за развој на туризам која за своја цел има координирана активност преку мерките на јавно – приватен дијалог да предизвика позитивни промени во локалната заедница со посебен осврт на туризмот кој како гранка носи значителен економски бенефит на Општина Крушево.

Krusevo Adrenaline

Интернет страница и веб апликациите Krusevo Adrenaline се дел од Проектот за локална и регионална конкурентност, под проект „Кругот на адреналинот – развој на авантуристички туризам во Крушево“, финансиран од ЕУ, администриран од Светска банка и имплементиран од Канцеларијата на Проектот за локална и регионална конкурентност, Канцеларијата на Вицепремиерот за економски прашања во Владата на Република Северна Македонија и Општина Крушево.

Целта на овие алатки е целата туристичка понуда на Крушево да ја стави на едно место, истата да биде респонзивна за туристите и на локалните угостители да им отвори простор да отворат своја страна и да се промовираат.

Видови на туризам

Авантуристички туризам

Авантуристичкиот туризам се дефинира како движење на луѓето од едно до друго место, надвор од нивната зона за удобност, за истражување или патување во оддалечени области и егзотични места. Авантуристичкиот туризам е еден вид туризам во кој туристите прават некои авантуристички активности како што се: параглајдерство, летање на змејови, планинарење, рафтинг, сурфање, јавање коњи, пешачење со кампување и сл.

Кај авантуристичкиот туризам, туристите претежно имаат голем број на активности, најчесто на отворено. Патниците во авантура очекуваат да доживеат различно ниво на ризик, возбуда и спокојство. Поточно, тие се истражувачи на незагадените, егзотични делови на планетата и бараат лични предизвици. Авантуристичкиот туризам е многу популарен кај туристите од помлада возраст.

Крушево ги поседува сите потребни природни ресурси за развој на адреналинскиот туризам. Метереолошките и термички услови, како и фактот дека целиот планински масив е свртен кон рамнината Пелагонија, овозможуваат практикување на параглајдерство и летање на змејови. Полетувалиштето на Мечкин Камен кое се наоѓа на 1400m надморска височина, претставува едно од ретките места во Европа и светот со природни услови за практикување на параглајдерството. Веќе од 2019 година, Крушево е домаќин на Светското првенство во параглајдерство.

Крушево може да се пофали со прекрасни скијачки терени на локацијата викана "Станич", која располага со две стази за аматери и една професионална стаза за скијање во должина од 618m.

Општина Крушево работи на низа проекти од областа на туризмот, кој станува приоритет во подигање на локалниот економски развој. Во моментот на изработка на оваа стратегија го имплементира "Проектот за локална и регионална конкурентност" преку ИПА 2 програмата на ЕУ, кој се фокусира на развој на авантуристичкиот туризам, збогатување на понудата за потенцијалните туристи, промоција на Крушево како дестинација и инфраструктурно опремување на градот во контекст на туризмот.

За збогатување на содржините за развој на адреналинскиот туризам, Општина Крушево работи и на изградба на авантуристички парк "zip-line", а исто така се препорачува во склоп на тој парк да се направи и "high ropes" за возрасни и деца.

Планински/Зимски туризам

Планинскиот туризам што постои во планинските места, поради различните својства на понудите условени од климатските услови, се дели на планински туризам во летен период (од мај до октомври) и планински туризам во зимски период (од ноември до април). Зимските спортови во зима, како и шетањето и планинарењето во лето се темелни мотиви во двата основни сезонски периоди на планинскиот туризам. Се популарни стануваат прошетките, па за оваа категорија посетители во шумските и планинските предели се изградени посебни шеталишта, најчесто како патеки или маркирани (обележани) патишта. На многу од нив на одредена оддалеченост се наоѓаат помали угостителски објекти, станици за починка или едноставно места за одмор со клупи.

Крушево е град со планински релјеф, што овозможува богата палета на планински туризам. Бушевата Планина и нејзината природа полна со флора и фауна, го прават ова место идила за планински излети и спортско-рекреативно планинарење по обележаната патека од 30km која води се до врвот Мусица, каде се наоѓа и планинарскиот дом “Ловечка куќа” комплетно опремен за планинарско преноќување.

Можност за зимска забава има како за професионалците, така и за почетниците, со оглед на тоа дека Зимските клубови изнајмуваат опрема и часови, не само за скијање туку и за сноубординг и нордиско трчање.

Културен туризам

Светската туристичка организација го дефинира културниот туризам како патување на една особа од културни мотиви: студиско патување, патување поради посетување на различни уметнички збиднувања, културни тури, патување на фестивали, посетување на места и споменици со цел проучување на фолклорот како и поради верски побуди.

Културната вредност на еден регион или единица на локална самоуправа треба да биде во функција на одржливо територијално управување и фактор за профит и работење на хотелиерите во текот на целата година. Понудата на Крушево опфаќа голем дел од музеи, цркви и манастири, како и богата понуда на традиционални културни настани и манифестации во текот на целата година.

Еко туризам

Патувањето во природата е важна компонента на туризмот, бидејќи ги развива неразвиените региони и ги оддржува и заштитува природните ресурси. Овој тип на туризам е во голем подем во последните години, каде современиот турист се повеќе ужива во природните вредности и се грижи за одржливиот развој на истите.

Крушевската Корија која го обиколува градот од северната, северо-западната и западната страна, се карактеризира со специфичности кои му даваат значајна еколошка, заштитна, туристичка и економска вредност на ова подрачје. Површината на која се наоѓа коријата претставува природен насад од бука, а возраста на стеблата е од 150 до 280 години, а шумата се протега на надморска висина од 1160 до 1370 метри. Значајно е да се спомене буката кај хотелот “Панорама” која претставува симбол на хотелот и е стара над 300 години. Особено се пријатни прошетките низ коријата во летните месеци, кога температурата е повисока. Крушевската Корија е рај за љубителите на природата, полна со природа и чист воздух, богата со голем број растенија, животни и пејсажи кои го одземаат здивот.

Исто така и Крушевското Езеро претставува идеално место за мир и рекреација во сите годишни времиња. Најчести активности покрај езерото се трчање, возење велосипед по нова велосипедска патека, пикник, пливање и сончање за време на летните денови, како и рекреативен риболов. Езерото е богато со животински свет, во него може да се најдат крап, караш, клен, охридска и калифорниска пастрмка, црвеноперка итн.

Ловен и риболовен туризам

Овие два спортови се доста достапни и применети во Крушево, земајќи ја предвид Крушевската Корија и Крушевското Езеро кои се полни со дивеч. Спортскиот риболов е долгогодишна традиција не само за жителите на Крушево, туки и за љубителите на овие спортови од цела Европа. Во шумскиот појас може да се најдат разни видови дивеч како: срна, дива свиња, мечка, волк, зајак, рис, а од перјаст дивеч има сокол, орел и еребица. Во Крушевското Езеро живеат разни видови на риби како: крап, караш, клен, охридска и калифорниска пастрмка, црвеноперка, плашица, толстолобик итн. Овие спортови се дозволени во Крушево во текот на целата година, освен во јуни, кога е време за мрестење на рибите.

Конгресен туризам

Конгресниот туризам придонесува за пренос и размена на искуства и знаења. Конгресниот туризам претставува форма на туризам со посебна намена и припаѓа на категоријата на едукативни и комуникациски форми на туризам, кои не се директно поврзани со главната туристичка сезона. Има големо значење за продолжување на туристичката сезона, зголемување на можностите за вработување и туристичките приходи, како и промоција и ефикасна употреба на капацитетите во регионите. Конгресниот туризам претежно се одвива вон главната туристичка сезона и затоа е особено значаен.

Во Крушево има два хотели со 4 ѕвезди, кои имаат можност за организирање на конференции, семинари, обуки, советувања, тим-билдинг, промоции и сродни настани. Имајќи во предвид дека овие настани најчесто се одржуваат вон сезоната, овој вид на туризам би придонел кон остварување на целта “Крушево да стане дестинација за четири сезони”.

VII. СТРАТЕШКИ ПЛАН ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ

Визија

” Крушево за 5 години да биде водечки адреналински центар на Балканот”

Мисија

Создавање на туристички идентитет на општината, преку развој на туристичката инфраструктура, јакнење и подобрување на постојните и создавање на нови атрактивни и адреналински туристички локалитети со искористување на постојните културни и природни убавини на општината.

Стратешки цели

Поставувањето на стратешки цели во еден стратешки документ и план води кон остварување на главната визија. За исполнување на визијата на Општина Крушево потребно е исполнување на следните цели:

1. Развој на адреналински туризам;
2. Подобрување на туристичката инфраструктура;
3. Обезбедување на одржливост на настаните и традициите;
4. Подобрување на промоцијата на туризмот;
5. Јакнење на човечките ресурси во правец на унапредување на туризмот.

Табела бр.22 Стратешки цели и проекти

Стратешки цели		Проекти		Индикатори за успех	
Ред.бр.	назив	Ред.бр.	Назив	квалитативни	квантитативни
1	Развој на адреналински туризам	1.1.	Изградба на авантуристички парк, zip-line, high ropes за деца и возрасни	Изграден авантуристички парк, zip-line, high ropes за деца и возрасни	1
		1.2.	Уредување на полетувалиште за параглајдери и змејови и придружни содржина	Уредено полетувалиште за параглајдери и змејови и придружни содржина	1
		1.3.	Стадион за одржување на натпревари во биатлон, триатлон и планински велоспедизам	Изграден стадион	1
2	Подобрување на туристичката инфраструктура	2.1.	Изградба на пристапни патишта до спортските објекти	Изградба на 1км пристапен пат до спортските објекти	1
		2.2.	Реконструкција и санација на фудбалските игралишта	Реконструирани и санирани фудбалски игралишта	1
		2.3.	Изработка на физибилити студија за воспоставување на ЈПП за изградба на инфраструктура во Ски центар Муџица	Број на физибилити студии	1

		2.4.	Инфраструктура за Ски Центар Мусица	Изградена инфраструктура во Ски Центар Мусица	1
		2.5.	Доградба на ски патека Долче	Изградена ски патека Долче во должина од 750м	1
		2.6.	Ревитализација на мостот и калето, како културно наследство на с.Бучин, општина Крушево	Ревитализирани мостот и калето	1
		2.7.	Изградба на заобиколница преку м.в.Станич	Изградена заобиколница во должина од 5 км	1
		2.8.	Уредување на Крушевското езеро	Реконструирана брана и уредено крајбрежје	1
		2.9.	Уредување на Крушевска чешма	Реконструирани и ставени во функција страите крушевски чешми	
		2.10.	Уредување на културно историскиот локалитет "Мечкин Камен"	Уреден локалитет	1
		2.11.	Пренамена на куќа со староградска архитектура во објект за сместување на музејски поставки -"Крушевска Куќа"	Пренаменета куќа	8
		2.12.	Реконструкција и пренамена на куќи за домување во сместувачки капацитети	Број на пренаменети објекти во сместувачки објекти со извршена категоризација	8

		2.13.	Изградба на видиковци на стратешки локации во Крушево	Поставена урбана опрема	4
		2.14.	Изградба на бачила	Број на бачила	1
3	Обезбедување одржливост на настаните и традициите	3.1.	Одржување на Евро фест - годишен концерт во чест на Тоше Проески	Број на концерти	4
		3.2.	Одржување на Куп во параглајдерство - Крушево 20xx	Број на одржани купови	4
		3.3.	Одржување на спортски средби во Крушево	Број на одржани спортски средби	4
		3.4.	Одржување на Крос-кантри Мусица	Број на одржани крос-кантри	4
		3.5.	Одржување на Национален филмски фестивал Златна корија	Број на одржани фестивали	4
		3.6.	Одржување на Манифестацијата "денови на национална храна"	Број на одржани манифестации	4
		3.7.	Одржување на Манифестацијата "денови на Васил Иљоски"	Број на одржани манифестации	4
		3.8.	Одржување на Ликовна колонија "Никола Мариноски"	Број на ликовни колони	4
		3.9.	Одржување на саем на стари занаети (Заживување на старите занаети во Крушево)	Број на одржани саеми	4

4	Подобрување на промоцијата на туризмот	4.1.	Изработка на веб страна за туристичка промоција на Општина Крушево	Број на веб страни	1
		4.2.	Мобилна апликација за туристичките вредности и капацитети во Општина Крушево	Број на изработени мобилни апликации	1
		4.3.	Настап на туристички саеми	Број на посетени саеми	4
		4.4.	Зачленување во меѓународни туристички организации и асоциации	Број на потпишани меморандуми	5
		4.5.	Настани и обуки за искористување на фондови за развој на туризмот и ЈПП	Број на организирани настани и обуки	4
		4.6.	Програма за медиумска покриеност на настани	Број на објави	9
		4.7.	Изработка на годишна програма за сите настани со промотивен календар	Број на изработени промотивни календари	4
		4.8.	Промоција на туристичка развојна зона Крушево	Број на изработени брошури	1
		4.9.	Изработка на сообраќајна и туристичка мапа за Крушево	Број на изработени мапи	1

		4.10.	Поставување на промотивно-забавна табла за сликање со споменик "Илинден" Македониум во центарот на градот	Број на поставени рамки	1
5	Јакнење на човечките ресурси во правец на унапредување на туризмот	5.1.	Обука и сертифицирање на туристички водичи и аниматори	Број на одржани обуки	4
		5.2.	Обука и сертифицирање на спасувачка и горска служба	Број на одржани обуки	4
		5.3.	Формирање на едукативен центар	Број на едукативни центри	1
		5.4.	Вмрежување и збратимување со општини и туристички асоцијации		
		5.5.	Награда за најдобра годишна туристички понуда	Број на награди	4
		5.6.	Формирање на фонд за развојот на туризмот		

Акционен план за период од 2020-2025

Табела бр.23 Акционен план за период од 2020-2025

АКЦИОНЕН ПЛАН ЗА ПЕРИОД ОД 2020-2025												
Ред.бр.	Активност	Одговорни	Консултирани	Временска рамка		Финансии-ЕВРА					Извори на финансирање	
				Почеток	Крај	2020	2021	2022	2023	2024	Буџет на општина Крушево	Други извори на финансирање
1.1.	Изградба на авантуристички парк, zip-line, high ropes за деца и возрасни	Одделение за урбанизам		2020	2024	5000	5000	30000	30000	40000	10000	100000
1.2.	Уредување на полетувалиште за параглајдери и змејови и придружни содржина	Одделение за урбанизам		2020	2022	400000	400000	400000	0	0	100000	1100000
1.3.	Стадион за одржување на натпревари во биатлон, триатлон и планински велоспедизам	Одделение за урбанизам		2020	2022	30000	30000	37000	0	0	19500	77500
2.1.	Изградба на пристапни патишта до спортските објекти	Одделение за урбанизам		2020	2021	50000	50000	0	0	0	0	100000

2.2.	Реконструкција и санација на фудбалските игралишта	Одделение за урбанизам		2020	2022	100000	100000	100000			30000	270000
2.3.	Изработка на физибилити студија за воспоставување на ЈПП за изградба на инфраструктура во Ски центар Мусица	Одделение за урбанизам		2020	2020	20000	0	0	0	0	20000	0
2.4.	Инфраструктура за Ски Центар Мусица	Одделение за урбанизам		2020	2024	50000	260000	260000	300000	312300	36500	1145800
2.5.	Доградба на ски патека Долче	Одделение за урбанизам		2020	2021	4000	5000	5000	5000	5000	4800	19200
2.6.	Ревитализација на мостот и калето, како културно наследство на с.Бучин, општина Крушево	Одделение за урбанизам		2020	2023	17500	17500	17500	17675	0	7000	63175
2.7.	Изградба на заобиколница преку м.в. Станич	Одделение за урбанизам		2020	2024	113640	113640	113640	113640	113640	113640	454560
2.8.	Уредување на Крушевското езеро	Одделение за урбанизам		2020	2022	15000	15000	15000	0	0	4500	40500
2.9.	Уредување на Крушевска чешма	Одделение за урбанизам		2020	2022	7500	7500	7500	0	0	15500	7000

5.5.	Награда за најдобра годишна туристички понуда	Одделение за ЛЕР		2020	2024	2800	2800	2800	2800	2800	14000	0
5.6.	Формирање на фонд за развојот на туризмот	Одделение за ЛЕР										
ВКУПЕН БУЏЕТ ЗА ПЕРИОД ОД 2020 ДО 2024						927365	1138665	1117165	539540	564165	518915	3767985

VIII. СТРАТЕШКИ ПЛАН ЗА МАРКЕТИНГ И ПРОМОЦИЈА

Планот за маркетинг е основниот инструмент за управување и координација на маркетиншкиот стремеж. Општина Крушево има потреба од стратегиски маркетинг план за постигнување на целите. Важно за маркетиншката стратегија е потенцијалот да се развие во што повеќе целни групи и подрачја. Па така, Стратегискиот пристап за маркетинг планот за периодот 2020-2025 треба да се насочи кон: истражување, градење на имиџ и поставување на производ.

Истражувањето треба да се концентрира кон изнаоѓање на решенија за планска организација на постоечките и потенцијални полиња за развивање на туризмот во Општина Крушево. Идентификација на клучните сегменти во сместувачките и угостителските капацитети, нивна обнова и модернизација, приспособување и отворање на нови. Идентификација на постојните туристички локалитети, атракции и активности, како и развивање на нови идеи кои се во чекор со актуелните трендови, нивно промовирање во јавноста преку брошури, инфо пунктови, табли како и изложеност на социјалните медиуми е од големо значење. Секако, мора да се истражи и начинот на модернизација на туристичката понуда и да се олесни патот кон доаѓање на потребните информации, понуди кои се нудат, резервирање на ноќевања и сл.

Стратегијата за градење имиџ има за цел да создаде зголемена свест за дестинацијата кај релевантните потрошувачи. Воведувањето на иновативни индустрии може да ги зајакне помалку развиените елементи во рамките на Општина Крушево и да придонесе кон продолжувањето на престојот на туристите. За таа цел треба да се креираат повеќе типа на туристичка понуда во однос на културно-историските, религиозните, спортските и природните локалитети во Општината. Анализата на моменталната сосостојба во однос на маркетиншко позиционирање на Општина Крушево покажува недостаток на бренд со дефинирани карактеристики и недостаток на координирани и континуирани маркетинг активности. Брендот и неговите карактеристики ќе мора да се определат според глобалната конкуренција во туризмот, како и според локалната и регионална конкуренција. Се јавува потенцијал за дефинирање на современ бренд, за место кое ќе ги обедини исполнувањето на потребите за:

- ❖ типична храна и пијалоци (ресторани и кафеани со традиционална храна слаткари, пекари, леблебеџилници и сл.);
- ❖ културни манифестации (концерти на отворено, културни настани, театарски претстави и сл.);
- ❖ спортски/ адреналински атракции;
- ❖ атракции со разгледување на културни знаменитости, верски објекти и музеи;
- ❖ атракции со можност за посетитетелите да купуваат сувенири;

- ❖ занаетчиски производи со висок квалитет;
- ❖ престојување во природа (селски туризам, планински и езерски туризам, активности во природа, кампување и сл.).

Важно за секоја маркетинг стратегија е и одредувањето на таргет групите за кои може да се постигне зголемување на задоволството, а со тоа и продолжување на должината на престојот и просечната потрошувачка. Најчести посетители на Крушево според географската стратификација и според типот на посетители се:

Според географската стратификација:

- ❖ Жителите на соседните градови и општини;
- ❖ Посетителните од други градови на Републиката;
- ❖ Посетителите од соседните држави;
- ❖ Посетители од други странски држави.

Според типот на посетители:

- ❖ Претежно помлади посетители;
- ❖ спортски активни луѓе;
- ❖ посетители донесени од тур оператори со претходно подготвена тура.

Исполнувањето на потребите на целните групи би обезбедило стабилност на приходите во текот на цела година, а не само во тек на летните месеци кој е еден од главните ризици за профитабилност. Кога станува збор за моментални и идни целни групи на посетители, потребно е развивањето на другите облици на туризам, како адреналински и руралниот каде голем фактор е и сезонскиот ефект на бизнисот.

Потребно е следење на современите трендови во маркетингот, како користење на интернет, социјални медиуми, промотивна веб страна и Програмата на Владата на Република Северна Македонија и Акциони планови на Министерството за култура и Агенцијата за промоција и поддршка на туризам (АППТ), како клучни фактори при определување на маркетингот на Република Северна Македонија. Значаен фактор за успешна имплементација е и идентификацијата на експертскиот кадар кој треба да биде гаранција за успешно спроведување на предложената маркетинг методологија.

Маркетинг активности

- ❖ Изработка на годишна програма на манифестации и настани, со акцент на адреналинските спортови;
- ❖ Подготовка на годишна програма за учество на саемски манифестации и настани на Општина Крушево во соработка со АППТ;
- ❖ Изработка на веб-туристичка програма за Општина Крушево;
- ❖ Мобилна апликација за туристичките вредности и капацитети во Општина Крушево;
- ❖ Промоција, каталожка обработка и мапирање на важните локалитети, природно, спортски и културно-историски локации;
- ❖ Изработка и инсталација на инфо табли и информациона бироа на повеќе места во општината, вклучувајќи ги и автопатите;
- ❖ Изготвување на брошури за адреналинските спортови.

Конкретни цели

- ❖ Подготовка на промотивна кампања;
- ❖ Подготовка на промотивен материјал;
- ❖ Подготовка на промотивен материјал за социјални медиуми;
- ❖ Мапирање на важните културни и спортски локации;
- ❖ Изработка на маршрути за посета на културно историски, религиозни локации и природни атракции;
- ❖ Учество на саеми.

Потребна е и соработка со Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот со која треба да се истражат сите можности на приоритетните пазари, да се изработат персонализирани презентации за туристичките опции со нивните тековни понуди и да ги поттикнување за подобро запознавање и купување.

Односи со медиумите

Соработката со медиумите, социалните медиуми и тв куќите - организирање на групни посети и емисии со придружба – водич со соодветни јазични способности и одлично познавање на културно-историските и природни добра. Средбите со туристички и медиумски претставници треба да бидат редовни, со професионално планирана понуда и секогаш спремна информација. Културно-промотивни настани, манифестации, фестивали и други настани секогаш треба да бидат медиумски покриени, како од домашни така и од странски медиуми.

Туристичката понуда и нејзината промоција претставува комбинација на производи и услуги од различен тип кои се во насока на задоволување на потребите на потрошувачите и е онаа која ги привлекува посетителите да посетат одредена локација. Туристичката понуда на Општина Крушево претставува концепт на културен, спортски, верски, планински и езерски туризам. Покрај овие, правецот во којшто треба да се развива општината е креативниот туризам и адреналинскиот туризам. Таа мора да се организира соодветно на трендовите во туристичките потреби на посетителите со цел вистинско искористување на постоечките ресурси. Со цел следење на трендовите и позабрзан развој на Општина Крушево, посебно внимание треба да се обрне на едукацијата во туризмот (развојот на човечките ресурси), учење од позитивни искуства и пренесување на знаење во дестинацијата од поразвиени дестинации од сличен тип, со цел инволвираните страни и потенцијално заинтересираните лица да го разберат бенефитот од развојот на туризмот како економска гранка.

Неопходно е планирање, поддржување и отворање на:

- ❖ спортски центри за неколку вида адреналински спортови;
- ❖ ресторани за традиционална, органска и здрава храна;
- ❖ специјализирани слаткарници;
- ❖ кафетерии и чајцијлници и др.;
- ❖ продавници за сувенири и занаетчиски производи;
- ❖ модерни сместувачки објекти;
- ❖ кампови;
- ❖ рурални и селски сместувачки и угостителски објекти;
- ❖ сигнализација и табли кон културните, верски, спортски и природни локалитети;
- ❖ активности во природа (кајакарство, велосипедизам, адреналински паркови, ски центри, параглајдерство и сл.);
- ❖ планинарски активности (планинарски рути, паркови, кампувања, велосипедизам и сл.).

Стратегија за социјални медиуми:

- ❖ креирање и активно раководење на профили на социјалните медиуми (фејсбук, инстаграм, твитер);
- ❖ секојдневно споделување содржини на истите од различен карактер (слики, видеа, објави, новости, статии);
- ❖ користење на максималниот број хаштази (30) на секоја објава.

Пример :

- ❖ #visitkrushevo #krushevo #mustvisitplace #adrenalinsports #ecotourism #beautifuldestinations #escapefromreality #highestcityinthebalkans #explore #exploremacedonia #adrenalinplaces #nature #naturelovers #vacationspot #discovernewplaces #coolcitys #enjoylife
- ❖ редовно апдејтирање на веб страната со новости и промоции
- ❖ соработки со влијателни профили или така наречени инфлуенсери за промоција на градот и активностите кои ги нуди
- ❖ промовирање на хаштагот #visitkrushevo
- ❖ споделување на слики и видеа од профили кои го користат хаштагот #visitkrushevo
- ❖ поставување на табла/рамка за сликање со хаштагот #visitkrushevo

Резиме

- ❖ Основање на добро опремен сектор за маркетинг;
- ❖ Развивање на туристички бренд- лого, слоган;
- ❖ Континуирана анализа на статистиките за туристите (искористеност на капацитетите, посетеноста на културните знаменитости, излезноста на посетители по целни групи и сл.);
- ❖ Градење на имиџ на на меѓународно ниво преку интензивни активности во областа на односи со јавноста;
- ❖ Огласување;
- ❖ Публикации;
- ❖ Промотивни пакети;
- ❖ Интернет презентации;
- ❖ Каталог на културно и природно богатство;
- ❖ Специјализирани саеми за туризам;
- ❖ Промотивни кампањи во медиуми и студиски посети на новинари;
- ❖ Фото и видео материјали;
- ❖ Филмска и ТВ презентација.

IX. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА

Евалуација на Стратегија со акционен план за развој на туризмот во Општина Крушево за 2007-2013

Во претходната стратегија со акционен план за развој на туризмот во Општина Крушево којашто се однесувала на период од 2007 година до 2013 година, биле дефинирани 5 стратешки цели и 39 активности/проекти.

За остварување на првата стратешка цел: **„Промоција на Крушево како туристички центар кој ќе ги задоволи барањата на потенцијалните туристи од земјата и странство“**, биле дефинирани 9 активности/проекти. Од нив:

- ❖ 2 проекта се реализирани;
- ❖ 3 проекти се во тек на реализација;
- ❖ 4 проекти не се реализирани.

За остварување на втората стратешка цел: **„Промоција/Привлекување на инвестиции за развој на туризам“**, биле дефинирани 3 активности/проекти. Од нив:

- ❖ 1 проект е реализиран;
- ❖ 1 проект е во тек на реализација;
- ❖ 1 проект не е реализиран.

За остварување на третата стратешка цел: **„Развој на потребната инфраструктура како предуслов за развој на туризмот“**, биле дефинирани 16 активности/проекти. Од нив:

- ❖ 6 проекти се реализирани;
- ❖ 2 проекти се во тек на реализација;
- ❖ 8 проекти не се реализирани.

За остварување на четвртата стратешка цел: **„Збогатување на туристичка понуда/производ во сите четири сезони, која ќе го зацврсти идентитетот на Крушево“**, биле дефинирани 6 активности/проекти. Од нив:

- ❖ 1 проект е реализиран;
- ❖ 5 проекти не се реализирани.

За остварување на петтата стратешка цел: **„Јакнење на човечките ресурси во правец на унапредување на туризмот“**, биле дефинирани 5 активности/проекти. Од нив:

- ❖ 1 проект е реализиран;
- ❖ 1 проект е во тек на реализација;
- ❖ 3 проекти не се реализирани.

Во табелата подолу се дадени стратешките цели и активностите/проектите со нивниот статус:

Табела бр.24 Евалуација на Акционен план за период од 2007-2013

Стратешка цел	Активности/Проекти	Евалуација
1. Промоција на Крушево како туристички центар кој ќе ги задоволи барањата на потенцијалните туристи од земјата и странство	1.1.Промоција на приватните сместувачки капацитети и угостителски капацитети во Крушево	Во тек
	1.2.Промоција на културно-историски споменици во Крушево	Во тек
	1.3.Промоција на потенцијалите за алтернативен туризам во Крушево	Во тек
	1.4.Сообраќајна мапа за градот Крушево	Не
	1.5.Афирмација на ловен и планински туризам	Не
	1.6.Туристички-инфо киосци	Да
	1.7.Туристички сајт на Крушево во рамките на официјалната веб страна на Крушево	НЕ (постојат посебни портали менаџирани од општината)
	1.8.Балкански (регионален) саем за туризам	Не
	1.9.Туристичко биро	Да (но, не е активно)
2.Промоција/Привлекување на инвестиции за развој на туризам	2.10.Водич за инвеститори	Не
	2.11.Промоција на викенд зоната во Крушево	Во тек
	2.12.Категоризација на приватните сместувачки капацитети	Да
3. Развој на потребната инфраструктура како	3.13.Изградба на инфраструктура до и во викенд зоната во Крушево	Да
	3.14.Сигнализација: информативни и патоказни табли во општина Крушево и регионот	Да
	3.15.Сигнализација: обележување на пешачки и велосипедски патеки во Градот Крушево	Да
	3.16.Реконструкција на спортските терени во близина на езерото во Крушево	Не
	3.17.Уредување на спортско-рекреативен центар "Станич"	Да
	3.18.Инфраструктура за ски-центар "Мушица"	Не
	3.19.Доградба на ски патеката Долче	Не
	3.20.Ревитализација на мостот и калето, како културно наследство на с.Бучин, Општина Крушево	Не

предуслов за развој на туризмот	3.21. Осветлување на спортска ски патека Долче (под жичарата) во Крушево	Да
	3.22. Инфраструктура за терените наменети за параглајдерство	Во тек
	3.23. Изградба на заобиколница	Не
	3.24. Стадион за одржување на натпревари во биатлон, триатлон и планински велосипедизам	Не
	3.25. Уредување на Крушевското Езеро	Да
	3.26. Крушевска чешма	Не
	3.27. Уредување на културно-историскиот локалитет "Мечки Камен"	Во тек
	3.28. Крушевска куќа-пренамена на куќа со староградска архитектура во објект за сместување	Не
4. Збогатување на туристичка понуда/производ во сите четири сезони, која ќе го зацврсти идентитетот на Крушево	4.29. Денови на национална храна	Не
	4.30. Крос-кантри Мусица"	Не
	4.31. Спортски средби во Крушево	Не
	4.32. Куп во параглајдерство – "Крушево 20xx"	Да
	4.33. Заживување на старите занаети во Крушево	Не
	4.34. Ликовна колонија Никола Мартиноски	Не
5. Јакнење на човечките ресурси во правец на унапредување на туризмот	5.35. Обука и сертифицирање на туристички водич	Не
	5.36. Едукативен центар	Не
	5.37. Вмрежување и збратимување со општини и туристички асоцијации	Да
	5.38. Награда за најдобра годишна туристичка понуда	Не
	5.39. Фонд за развој на туризмот (јавно-приватно партнерство)	Во тек

Во претходната стратегија реализацијата на проекти е 28,2%, додека процентот на нереализирани проекти е 53,85%, и 17,95% се во тек на реализација.

Препораки за мониторинг и евалуација

За имплементација на Акциониот план за период 2020-2024 година на Општина Крушево е одговорен Секторот за локален економски развој на Општина Крушево, Градоначалникот на Општина Крушево, Советот на Општина Крушево, како и соодветните сектори и нивните одделенија. Секторот за локален економски

развој на Општина Крушево ќе го координира и мониторира неговото извршување и ќе биде одговорен за:

- ❖ Детално формулирање на активностите за насоките и за конкретните цели од акциониот план;
- ❖ Да ги припремаат и следат активностите од Акциониот план за секоја година одделно;
- ❖ Одредува тим за имплементација на Акциониот план;
- ❖ Координира активности за имплементација на проектите;
- ❖ Ги одобрува проектите (активностите) и ги проследува за натамошна селекција и одобрување;
- ❖ Врши мониторинг (следење и контрола) на акциониот план, дефинирање и имплементација на проектите и активностите;
- ❖ Дава контролни мерки за секој проект одделно при имплементацијата;
- ❖ Подготвува годишен и квартален план на активности до советот на Општина Крушево, Градоначалникот и партнерствата.

Секторот за локален економски развој ќе ја следи имплементацијата на Акцискиот план за период 2020-2024 на Општина Крушево. Предвидени се две евалуации на планот и тоа:

- ❖ една во текот на имплементацијата на планот и
- ❖ една крајна евалуација, веднаш по извршување на имплементацијата на планот.

X. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Општина Крушево располага со големо културно, археолошко и природно богатство кое треба да се искористи со цел поголем развој на оваа територија. Стратегијата и акциониот план за развој на туризмот во Општина Крушево е документ кој треба да се имплементира и постојано да се следи - мониторира за да се постигне целосна и успешна реализација на предложените проекти. Со негова имплементација, ќе се постигнат долгорочни цели, економски и културен развој, како и поголема развиеност на самата општина.

Со цел успешна реализација на поставените цели за развој на туризмот, општината мора да се насочи кон развивање на повеќе видови туризам и да продолжи со реализација на инфраструктурните проекти кои ќе придонесат кон остварување на поставената визија:

Крушево да стане водечки адреналински центар на Балканот.

Општината треба да се фокусира на промоцијата и маркетингот, како и на продолжување со традиционалното одржување на културните настани и манифестации, како и воведување на нови модерни и актуелни содржини.

XI. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. *OECD Tourism Trends and Policies 2020*, OECD Publishing, Paris, 2020, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/6b47b985-en.pdf?expires=1594730018&id=id&accname=guest&checksum=53D52B7C37293B1C0D9D93665B9ABAE2>
2. *OECD Tourism Trends and Policies 2018*, OECD Publishing, Paris, 2018, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/tour-2018-en.pdf?expires=1594730102&id=id&accname=guest&checksum=F107F3E811B846181A7A9D759D8C87CA>
3. *European tourism; trends&prospects (Q1/2020)*, European Travel Commission, 2020, <https://etc-corporate.org/uploads/2020/04/ETC-Quarterly-Report-Q1-2020-Final-6-May-Public.pdf>

Користени линкови:

<https://aboutdci.com/2019/11/trends-in-travel-and-tourism-2020/>

<https://whereismacedonia.org/busheva-mountain-macedonian-mountains/>

<https://macedonia-timeless.com/mac/gradoviregioni/gradovi/krusevo/>

<http://www.stat.gov.mk/>

<https://av.gov.mk/>

<http://krusevo.gov.mk/>

Нарачател:

Општина Крушево

Ул. Никола Ѓурковиќ бб

Тел. ++389 48 477 061

Е-маил: opstinakrusevo@krusevo.gov.mk

www.krusevo.gov.mk

Изработил:

Таргет Комуникации ДООЕЛ Скопје

Ул. Никола Вапцаров бр.2, кат 5, деловна зграда Центар, 1000 Скопје

Тел: 00389 2 2 700 101,

Е-маил: contact@targetcomm.com.mk

www.targetcomm.com.mk

2020 година

